

Maatschappelijk Werk en Kinderopvang Hand In Hand

**Samenwerking
tussen OCMW's,
kinderdagverblijven
en maatschappelijk
kwetsbare ouders**

Lynn De Pourcq
dr. Vicky Lyssens-Danneboom
dr. Kristel Driessens

Inspiratiebrochure

KdG Expert
Karel de Grote Hogeschool

*Ik stond te huilen en te bibberen.
Maar de maatschappelijk werker zei dat ik
mij geen zorgen moest maken, dat alles goed
kwam en dat ze met mij meekwam.*

Deze brochure is het resultaat van het Projectmatig Wetenschappelijk Onderzoek (PWO) van de Karel de Grote Hogeschool “Maatschappelijk werk en kinderopvang hand in hand”. Het onderzoeksproject, lopend van augustus 2014 tot februari 2017, werd uitgevoerd door het Expertisecentrum Krachtgericht Sociaal Werk.

Betrokken onderzoekers:

Lynn De Pourcq, Joke Thirion en dr. Vicky Lyssens-Danneboom
Promotor: dr. Kristel Driessens.

Partners van het project: OCMW Boom en OCMW Antwerpen.

Met dank voor het vertrouwen aan alle bereidwillige maatschappelijk werkers, coördinatoren van de kinderopvangcentra en ouders voor het delen van hun ervaringen en beleving.

De namen en foto's in deze brochure zijn fictief.

ISBN: 978-94-9157-105-3

© De Pourcq Lynn, Lyssens-Danneboom Vicky & Driessens Kristel, 2017.

Vormgeving omslag en binnenwerk: Luc Lorent

Druk: Drukkerij Artoos NV - Oudestraat 19 - B-1910 Kampenhout -

www.artoos.be

Inhoud

Opzet van deze brochure	4
Deel 1: Kinderopvang voor maatschappelijk kwetsbare kinderen	6
1.1 Armoede in Vlaanderen	8
1.2 Het belang van kinderopvang	8
1.3 Het Matteüseffect in de kinderopvang	9
1.4 Drempels	9
1.5 Het belang van samenwerking tussen OCMW en kinderopvang	12
Deel 2: Een nood aan samenwerking: betrokkenen aan het woord.	13
2.1 Ouders in armoede aan het woord	15
2.2 Maatschappelijk werkers en coördinatoren van kinderdagverblijven over samenwerking	18
Deel 3: Naar een model van interdisciplinaire samenwerking	26
3.1 De context	27
3.2 Het organisatorisch niveau	28
3.3 Het individuele niveau	28
3.4 Naar een geïntegreerd analysemodel	29
Deel 4: Inspirerende praktijken in Vlaanderen	30
4.1 Heusden-Zolder: kinderopvang Onki Stekelbees en OCMW Heusden	31
4.2 Gent: de Dienst Kinderopvang en OCMW Gent	34
4.3 Oostende: kinderdagverblijf D'n Opvang en OCMW Oostende	37
4.4 Boom: kinderdagverblijf de Troetelboom en OCMW Boom	39
4.5 Leuven: kinderdagverblijf De Wurpskes en OCMW Leuven	42
Deel 5: Aanbevelingen voor een geslaagde samenwerking	45
5.1 Werkzame samenwerking vertrekkend vanuit het analysekader	46
5.2 Concrete handvatten en tips	50
Referenties	55

Opzet van deze brochure

In de strijd tegen kinderarmoede zijn OCMW's en de kinderopvang belangrijke partners. Het OCMW zoekt via activering naar uitwegen uit armoede en is daarmee een belangrijke toeleider naar kinderopvang. In de kinderopvang zelf geeft de samenwerking met ouders in armoede vaak aanleiding tot vragen en spanningen. Hoe gaan de verschillende betrokkenen daarmee om? Hoe verloopt het samenspel tussen ouders in armoede, de maatschappelijk werker van het OCMW en de coördinator van de kinderopvang? Wat is de meerwaarde van samenwerking en wat is er nodig om deze samenwerking mogelijk te maken en te ondersteunen? Wat leren we uit bestaande werkzame samenwerkingsmodellen?

Met deze inspiratiebrochure willen we inzicht bieden in de wijze waarop samenwerking tussen Vlaamse OCMW's en kinderopvangcentra vorm kan krijgen. De in deze brochure aangehaalde voorbeelden en tips bieden inspiratie en concrete handvatten om een succesvolle samenwerkingsrelatie tussen professionele partners op te zetten en uit te bouwen. De ervaring van zowel de maatschappelijk werkers van OCMW's, de coördinatoren van kinderopvangcentra als de ouders krijgt hierin een centrale plaats.

In eerste instantie richt deze brochure zich tot sociale professionals werkzaam binnen OCMW's en kinderopvangcentra. De inhoud is echter ook relevant voor iedereen die betrokken is bij de begeleiding van maatschappelijk kwetsbare gezinnen en kinderen, zij het beleidsmatig, beroepsmatig of als vrijwilliger.

De brochure bestaat uit zes delen. In een eerste inleidend deel beschrijven we de context waarbinnen samenwerking kan plaatsvinden: de realiteit van opgroeien in een maatschappelijk kwetsbaar gezin, het belang van kwaliteitsvolle en betaalbare kinderopvang en de meerwaarde van interdisciplinaire samenwerking. In het tweede deel bespreken we de bevindingen van een kwalitatief verkennend onderzoek waarin ouders, maatschappelijk werkers en coördinatoren van kinderopvangcentra uit twee verschillende werksettings getuigen over hun ervaringen met en nood aan samenwerkingsrelaties.

Aan de hand van deze onderzoeksresultaten en een aanvullende literatuurstudie ontwikkelden we een model voor werkzame samenwerking dat we voorstellen in het derde deel. In een vierde deel presenteren we enkele inspirerende voorbeelden van succesvolle samenwerkingsverbanden in Vlaanderen die we aftoetsen aan het ontwikkelde model. In een laatste hoofdstuk formuleren we enkele aanbevelingen om een succesvolle samenwerkingsstrategie uit te werken, te implementeren en te verankeren binnen de lokale context.

We wensen u alvast veel leesplezier en inspiratie om in de eigen context met de ideeën uit deze brochure aan de slag te gaan!

Deel 1: Kinderopvang voor maatschappelijk kwetsbare kinderen

Kinderopvang is goed ingeburgerd in Vlaanderen. Volgens de meest recente cijfers van Kind & Gezin (2015a) maakt maar liefst 51,6% van de gezinnen met kinderen jonger dan drie jaar geregeld gebruik van formele opvang. Toch is het opvanggebruik niet gelijk verdeeld over de totale populatie. Vooral voor gezinnen in armoede is de toegang tot betaalbare kinderopvang niet vanzelfsprekend waardoor deze groep sterk ondervertegenwoordigd is. Ook naar provincie, afkomst en werkzaamheidsgraad van de moeder zien we in Vlaanderen grote verschillen in het gebruik van kinderopvang.

Tabel 1: De (on)gelijke deelname aan kinderopvang in Vlaanderen

	Opvanggebruik in Vlaanderen	
Provincies	West-Vlaanderen 71,3%	Antwerpen 55%
Werkzaamheidsgraad moeder	Werkende moeder 86%	Niet-werkende moeder 22,4%
Afkomst	Belgische origine 66,2%	Niet-Belgische origine 31,2%
Kansarmoede	Niet kansarm 68,3%	Kansarm 22,8%

Bron: Vande Gaer, E., Gijssels, C., Hedeboom, G. (2013). *Het gebruik van opvang voor kinderen jonger dan 3 jaar in het Vlaamse Gewest*, Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

Deze vaststellingen zijn problematisch wetend dat betaalbare en kwaliteitsvolle opvang een belangrijke schakel is in het wegwerken van de effecten van armoede. Vanwege haar potentieel tot het compenseren van de negatieve effecten van een kansarme opvoedingsomgeving wordt kinderopvang beschouwd als 'the greatest of equalisers' (Bokova, 2010).

Recent onderzoek toont aan dat bepaalde gezinstypes een groter armoederisico kennen. Het gaat hier om grote gezinnen, alleenstaande moeders en migrantengezinnen (Bane & Ellwood, 1983; Noppe, 2014). Om het samenspel tussen armoede en kinderopvang beter te begrijpen, gaan we dieper in op wat armoede is, welke de kenmerken van armoede zijn en wat kinderopvang voor gezinnen in armoede kan betekenen.

1.1 Armoede in Vlaanderen

Armoede wordt gedefinieerd als “een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen” (Vranken, De Boyser, Geldof & Van Menxel, 2002). Armoede is multidimensioneel en gaat om meer dan enkel een economisch tekort. Het leidt tot een veelheid aan uitsluitingen op diverse levensdomeinen zoals opleiding, gezondheid, huisvesting, sociale relaties, vrijetijdsbesteding en politieke en sociale zeggingskracht.

Aan de hand van de kansarmoede-index gaat Kind & Gezin jaarlijks na hoeveel kinderen in Vlaanderen in armoede geboren worden. Een gezin wordt door Kind & Gezin als kansarm beschouwd als het zwak scoort op drie van de volgende zes criteria: het maandinkomen van het gezin, de opleiding van de ouders, het stimulatie-niveau van de kinderen, de arbeidssituatie van de ouders, de huisvesting en de gezondheid.

De provincie Antwerpen blijkt koploper wat betreft kansarmoede in gezinnen met jonge kinderen: 15,3% van deze gezinnen kan als kansarm beschouwd worden volgens de criteria van Kind & Gezin (Kind & Gezin, 2015a).

Bij de gezinnen met een moeder van niet-Belgische origine loopt het cijfer op tot 30,1% in Vlaanderen en 33,7% in Antwerpen. Worden verschillende kansarmoede-indicatoren gecombineerd, dan blijken Antwerpen, Boom, Mechelen en Turnhout de hoogst scorende gemeenten binnen de provincie Antwerpen (Bottu & Marynissen, 2013).

1.2 Het belang van kinderopvang

Kwaliteitsvolle, betaalbare en toegankelijke kinderopvang kan de effecten van kinderarmoede wegwerken. Toegang tot kinderopvang zorgt ervoor dat kinderen het beter doen op school en heeft een positief effect op de cognitieve, taalkundige, emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen (Vandenbroeck, 2013). Bovendien draagt kinderopvang er toe bij dat kinderen meer complexe sociale interacties aangaan, interactiever zijn in het spel met leeftijdsgenootjes, en zich zelfstandig en minder angstig tonen in nieuwe situaties.

Vooraf kinderen uit gezinnen in armoede hebben baat bij deze voordelen: kinderopvang kan een kansarme gezinsomgeving compenseren en kinderen beschermen tegen gezinsgebonden risico's. Op deze manier worden de effecten van armoede op de ontwikkeling verlicht.

De voordelen komen voort uit de drie functies van de kinderopvang (*Vandenbroeck, 2009*):

- Economische functie: kinderopvang stelt ouders van jongere kinderen in staat om te werken en een inkomen te vergaren.
- Pedagogische functie: kinderopvang stimuleert de fysieke en psychische ontwikkeling van kinderen.
- Sociale functie: kinderopvang kan uitsluiting tegengaan en integratie bevorderen voor kinderen en ouders in armoede.

Deze drie functies samen zorgen voor een kwaliteitsvolle kinderopvang in het belang van het kind.

1.3 Het Matteüseffect in de kinderopvang

Eerder stelden we dat het kinderopvanggebruik in Vlaanderen ongelijk verdeeld is over de totale populatie en sterk samenhangt met de sociale positie van het gezin (*Ghysels & Van Lancker, 2009; Vande Gaer, Gijssels & Hedebouw, 2013*). Eenzelfde patroon doet zich voor in de rest van Europa, waar amper drie op tien kinderen in armoede regelmatig gebruik maken van kinderopvang, tegenover het algemene gemiddelde van zes op tien kinderen jonger dan tien jaar (*Van Lancker, 2013*). De cijfers liegen er niet om: (sociale) voordelen zoals het gebruik van kinderopvang stromen verhoudingsgewijs vaker door naar de hogere sociale groepen in de samenleving. Hoe kan dit zogenaamde “Matteüseffect” (*Merton, 1968*), waarbij initiële ongelijkheden via sociaal beleid systematisch versterkt worden doorheen de levensloop, verklaard worden?

1.4 Drempels

Tijdens het zoekproces naar kinderopvang lopen ouders in armoede tegen tal van formele en informele drempels aan.

Formele drempels situeren zich op het niveau van de organisatie en hebben vooral betrekking op procedures, administratieve aangelegenheden en wachtlijsten. Het gaat hier om structurele uitsluitingsmechanismen die ertoe leiden dat mensen in armoede niet of minder vaak bij de kinderopvang terecht kunnen en komen. Voorbeelden van formele drempels zijn:

- **Lange wachtlijsten:** Een gevolg van het grote tekort aan opvangplaatsen. Veel kinderdagverblijven blijken voorrang te verlenen aan werkende ouders (*Vandenbroeck, D’Hoore & Van Nuffel, 2003; Felfe & Lalive, 2011*), een maatregel die op sommige plaatsen wordt ondersteund vanuit het lokaal beleid.

- **Procedures:** Een aanmelding voor kinderopvang is een veelal technisch en onoverzichtelijk gebeuren. Toekomstige ouders worden verwacht zich reeds lang voor de geboorte van hun kind aan te melden voor een opvangplaats. Ouders uit sociaal zwakkere groepen zijn hier veelal niet van op de hoogte. Ook de vereiste om, via de website van Kind & Gezin, een kindcode aan te maken bij een eerste aanmelding, blijkt voor velen een drempel te zijn. Hiervoor zijn immers de nodige ICT-kennis en –vaardigheden en het gebruik van een digitale identiteitskaart vereist.
- **Vereiste van regelmatige opvang:** Van ouders wordt eveneens verwacht dat zij hun kind(eren) minstens halftijds naar de kinderopvang brengen, bij voorkeur op vaste dagen in de week. Deze regelmaat, belangrijk voor een gezonde hechting van het kind aan zijn of haar verzorgers, wordt structureel vastgelegd aan de hand van een opvangplan dat de ouders bij inschrijving doorgeven. Voor ouders zonder vaste baan of met onregelmatige werkuren is het vaak moeilijk of onmogelijk om aan deze vereiste van regelmatige opvang te voldoen (*Vandenbroeck, De Visscher, Van Nuffel & Ferla, 2008; Ghysels & Van Lancker, 2009*).

Informele drempels in de zoektocht naar kinderopvang situeren zich op gezinsniveau, en vinden hun oorzaak in culturele of sociale obstakels. Enkele voorbeelden van informele drempels zijn:

- **Minder toegang tot informatie:** Gezinnen in armoede zijn doorgaans weinig geïnformeerd over kinderopvang. Niet alle informatiekanalen zijn even toegankelijk voor kansengroepen. Het gebruik van bijvoorbeeld een gemeentelijke website kan bepaalde gebruikers afschrikken.
- **Kinderopvang als middenklassefenomeen:** Door het chronische plaatsgebrek in de sector achten veel kinderdagverblijven het onnodig om aan bekendmaking te doen. Nieuwe ouders komen veelal in contact met een kinderdagverblijf door andere ouders, waardoor kinderopvangcentra vaak ouders ontvangen uit dezelfde socioculturele kring. Ook het voorrangbeleid inzake broertjes en zusjes werkt dit fenomeen in de hand.
- **Perceptie:** Gezinnen in armoede hebben vaak het gevoel niet in aanmerking te komen voor kinderopvang. Deze overtuiging wordt in de hand gewerkt door de media en politici, de publieke opinie, de beeldvorming in de wijk, andere ouders, maar ook de communicatie, inrichting en personeelssamenstelling van het kinderdagverblijf (*Vandevoort & Libin, 2016*). Zijn de verzorgenden en leidinggevenden overwegend autochtoon, dan krijgen ouders van een andere etnische origine het idee dat kinderopvang niet voor hen is. Zij hebben dan bijvoorbeeld zorgen over de mogelijkheden op het vlak van voeding en opvoedingsgewoonten.

- **Vertrouwen:** Een gebrek aan vertrouwen en vertrouwdheid vormt eveneens een niet onaanzienlijke drempel. Niet alleen is het personeel werkzaam in kinderopvangcentra vaak niet of onvoldoende vertrouwd met de armoedeproblematiek. Mensen in armoede zelf staan, vanwege eerdere negatieve ervaringen met sociale instanties, veelal wantrouwig tegenover autoriteiten (*Van Regenmortel, 2009*). Bovendien leggen ouders in armoede de lat voor zichzelf vaak erg hoog. Omdat ze hun kinderen een betere toekomst willen bieden, hen de zorg en warmte willen geven die ze zelf in hun kindertijd gemist hebben, maar ook vanuit schaamte voor hun leven in armoede en een zekere onwennigheid in voorzieningen, staan ze vaak terughoudend ten aanzien van kinderopvang. Het uitbesteden van de zorg en opvoeding van hun kinderen ervaren ze als een falen in de ouderrol, net die identiteitsverwervende rol die voor hen zo belangrijk is (*Driessens, 2003; Thirion, Dewil & Geuens, 2013*). Tenslotte speelt ook bij vele ouders, door negatieve ervaringen uit het verleden, de angst dat beoordeling en controle (vanuit een kinderdagverblijf) kan leiden tot een uithuisplaatsing van hun kind.

Bovengenoemde drempels tonen aan dat kwetsbare gezinnen sterk gebaat zijn bij een efficiënte en vlotte toeleiding naar de kinderopvang. Een cruciale rol is hierbij weggelegd voor de doorverwijzer die de ouder in contact brengt met de kinderopvang. Waar ouders uit niet-kansarme milieus doorgaans eigenhandig de weg naar de kinderopvang vinden, hebben ouders in armoede hierbij meer nood aan voorlichting, informatie en een stimulerende begeleiding.

1.5 Het belang van samenwerking tussen OCMW en kinderopvang

Op lokaal niveau is het OCMW een belangrijke actor in het bereiken en toeleiden van gezinnen in armoede naar de kinderopvang. De maatschappelijk werker die een gezin in armoede begeleidt, heeft een centrale rol in het wegwerken van de drempels naar kinderopvang. Bovendien dient het OCMW, met de Wet op het Recht op Maatschappelijke Integratie, haar doelgroep te activeren naar de arbeidsmarkt. Om deze doelstelling te realiseren moet het OCMW erop toezien dat de vereiste randvoorwaarden, i.e. betaalbare en kwaliteitsvolle kinderopvang, vervuld zijn. Om de sociale functie van de kinderopvang waar te maken, om kinderen in moeilijke leefsituaties meer ontwikkelingskansen te bieden en om ouders en kinderen in armoede te ondersteunen bij maatschappelijke integratie is het van belang dat deze doelgroep ook effectief bij de kinderopvang terecht komt. Het OCMW en de kinderopvang hebben elkaar dus nodig om hun doelstellingen op kwaliteitsvolle wijze te verwezenlijken. Goede contacten tussen de maatschappelijk werkers van het OCMW en de coördinatoren van de lokale kinderopvangcentra zijn daarbij onontbeerlijk.

Ondanks het belang van samenwerking is het lang niet altijd duidelijk hoe deze in de praktijk kan gerealiseerd worden. Een weinig transparant en onduidelijk lokaal sociaal beleid, een hoge werkdruk bij de maatschappelijk werkers evenals lange wachtlijsten in de kinderopvang bemoeilijken een efficiënte samenwerking. In wat volgt getuigen ouders, maatschappelijk werkers van het OCMW en coördinatoren van de kinderopvang over hun ervaringen met en verwachtingen inzake samenwerking. In dit verkennende luik proberen we faciliterende factoren voor een werkzame samenwerking te identificeren: wat werkt, waarom werkt het en wat mist er nog in de lopende samenwerking?

Deel 2:
Een nood aan samenwerking:
betrokkenen aan het woord

In het kader van een verkennend onderzoek naar de samenwerking tussen OCMW's en kinderopvangcentra ondervroegen we, aan de hand van diepte-interviews, verschillende maatschappelijk werkers, arbeidstrajectbegeleiders, coördinatoren van de kinderopvang en gezinnen in armoede over de samenwerking met het OCMW, met de kinderopvang en tussen beide voorzieningen. We selecteerden de gemeenten Boom en Antwerpen als casussen voor het onderzoek vanwege hun hoge aantal eenoudergezinnen, hoge werkloosheidsgraad en hoge percentage inzake armoederisico (*Bottu & Marynissen, 2013*). Beide gemeenten zijn bovendien sterk verschillend in regionale geografie en (armoede)beleid, wat ons toelaat zicht te krijgen op het belang en de invloed van de context en organisatorische factoren. Antwerpen is een metropool met een half miljoen inwoners en 23 sociale centra verspreid over de stad. Boom is een gemeente met 17.000 inwoners en slechts één OCMW-vestiging. Dit zorgt ervoor dat er in het OCMW van Boom nauwer, frequenter en persoonlijker contact mogelijk is tussen de maatschappelijk werkers. In de schoot van het OCMW werd een eigen kinderdagverblijf opgericht, De Troetelboom, wat een intensieve samenwerking faciliteert.

In totaal werden vijf maatschappelijk werkers bevraagd, waarvan twee in Boom en drie in Antwerpen. Daarnaast werden in Antwerpen drie arbeidstrajectbegeleiders en één deskundige werkervaring aan het woord gelaten. In Boom zowel als in Antwerpen werden coördinatoren van kinderdagverblijven bevraagd – de coördinator van de Troetelboom in Boom, en negen coördinatoren van diverse kinderopvangcentra in Antwerpen. Hierbij werd er een onderscheid gemaakt tussen occasionele en niet-occasionele opvang. Bij een occasioneel kinderdagverblijf worden plaatsen vrijgehouden voor ouders met een kortdurende of acute opvangnood.

Maatschappelijk kwetsbare gezinnen maken een belangrijk deel uit van het cliënteel van occasionele kinderdagverblijven. In niet-occasionele kinderopvangcentra is het cliënteel meer homogeen met een overwicht aan hooggeschoolden met een gemiddeld tot hoog inkomen. Dit laatste is zeker het geval bij de niet-inkomensgerelateerde kinderdagverblijven. Er werden vijf coördinatoren van occasionele kinderdagverblijven bevraagd en vier coördinatoren van niet-occasionele kinderdagverblijven, waarvan er twee inkomensgerelateerd en twee niet-inkomensgerelateerd werken.

	Antwerpen	Boom	Totaal
OCMW	8 interviews: - 3 maatschappelijk werkers - 4 arbeidstrajectbegeleiders - 1 deskundige werkervaring	2 maatschappelijk werkers	10 interviews bij OCMW
kinderopvang	9 interviews: - 5 coördinatoren van OKIDO's - 4 coördinatoren van reguliere kinderopvangcentra	1 interview: coördinator van de kinderopvang van het OCMW	10 interviews bij kinderopvang
ouders	3 gezinnen in armoede als gebruikers van de kinderopvang	4 gezinnen in armoede als gebruikers van de kinderopvang	7 interviews bij ouders in armoede

In de gesprekken met de betrokkenen probeerden we zicht te krijgen op de behoeften aan samenwerking, de ervaringen met samenwerking en de faciliterende voorwaarden voor een succesvolle samenwerking tussen ouders, OCMW's en kinderdagverblijven.

2.1 Ouders in armoede aan het woord

De maatschappelijk werkers van het OCMW en de coördinatoren van de kinderdagverblijven brachten ons in contact met maatschappelijk kwetsbare ouders die door het OCMW naar de kinderopvang werden toegeleid. We bevroegen zeven vrouwen van verschillende nationaliteit, heterogeen samengesteld naar socio-demografische kenmerken. In de gesprekken met deze vrouwen gingen we na hoe zij de doorverwijzing van het OCMW naar de kinderopvang en de samenwerking tussen beide organisaties hebben ervaren.

Een 'geforceerde' eerste stap

De eerste stap naar de kinderopvang ervoeren de meeste moeders als een eerder ongewenste **noodzaak**. De doorverwijzing naar de kinderopvang was een vereiste om aan het werk te kunnen, om Nederlandse lessen of een inburgeringstraject te kunnen volgen. Hoewel de moeders aangaven liever zelf de zorg voor de kinderen in handen te houden, beseften zij wel het belang van een arbeidsinkomen voor een menswaardige leefsituatie en kansen voor hun kinderen.

Toch bleek de stap naar de kinderopvang lang niet altijd gemakkelijk: lange wachtlijsten, voorrangregels en ingewikkelde procedures bemoeilijkten het toelidingsproces. Ook onregelmatige werkuren, lange werkdagen, het niet beschikken over eigen vervoer en een afgelegen woonst zorgden voor **drempels en spanningen in de samenwerking**.

Ik heb drie jaar lang veel werk gedaan. Van 's morgens vroeg wakker zijn, kindjes naar de opvang brengen, terug. Dat is veel werken en dan heel veel moe zijn. En in de winter is dat heel moeilijk en koud. Telkens op die tram wachten. Dat is minder leuk hé. En dat met drie kindjes vroeger, nu met vier.

Kaira

Ondanks deze praktische obstakels bleken de meeste drempels zich op het emotionele en individuele niveau te situeren. Zo blijkt het voor ouders in een kwetsbare positie extra moeilijk om hun kinderen in de opvang achter te laten. Culturele achtergrond speelt hierin een belangrijke rol. Kinderopvang is lang niet in elke cultuur een gewoonte. Het idee om je kinderen uit handen te geven aan 'vreemden' bleek voor meerdere ouders dan ook een moeilijk gegeven.

Jullie kunnen dat, zo uw kind naar de crèche brengen en hem daar laten. Ik vind, ja, dat is je eerste kindje. Je wil veel voor hem zorgen, dat is nog een baby.

Zia

Het spreekt voor zich dat een goede samenwerking tussen een maatschappelijk werker van het OCMW en het kinderdagverblijf op dit vlak een belangrijke meerwaarde voor de ouders kan betekenen. Zo werd het belang van een goede band met de maatschappelijk werker door de ouders meermaals benoemd. Het gevoel met vragen terecht te kunnen bij een maatschappelijk werker die interesse toont in hun leven en dat van de kinderen, maakt voor deze ouders een wereld van verschil.

Mijn maatschappelijk werker was echt heel open naar mij toe. Ik was in verwachting van mijn eerste jongen en ze was altijd benieuwd. Dan vroeg ze hoe het met het kindje was en of ik al naar de gynaecoloog was geweest. Zo al die vragen, ik vond dat echt goed dat een mens zo open kan zijn. Ik zou niet zeggen dat zij voor mij een maatschappelijk assistente was. Dat was zo precies familie. Ik voelde mij echt op mijn gemak, ja.

Aza

In sommige gevallen gaat de moeder zelfstandig op zoek naar een kinderdagverblijf of neemt ze zelfstandig contact op met een kinderdagverblijf waarvan ze het adres kreeg van haar maatschappelijk werker. Wanneer dit niet mogelijk is, kan de

band met de maatschappelijk werker een uitstekende hulp zijn in de zoektocht naar een geschikt kinderdagverblijf.

Hoewel er in Boom een intense samenwerking bestaat tussen het OCMW en het OCMW-kinderdagverblijf, hebben de ouders toch weinig weet van wat er precies achter de schermen gebeurt. Zo getuigt een moeder dat ze geen idee heeft van wat er precies bij een inschrijving komt kijken: *'De maatschappelijk werker heeft alles alleen opgelost'*. De ouders worden bij een eerste contact met de kinderopvang vrij intensief begeleid, wat belangrijk blijkt voor ouders die onzeker zijn over de opvang, de taal niet goed beheersen of het moeilijk hebben om hun kind voor de eerste keer achter te laten bij iemand anders.

Ik wou mijn kindjes eigenlijk nog niet wegbrengen. Ik stond te huilen en te bibberen. Maar de maatschappelijk werker zei dat ik mij geen zorgen moest maken, dat alles goed kwam en dat ze met mij meekwam. En dat heeft ze ook gedaan. Dat gaf mij een beter gevoel.

Aza

Van een ondersteunde opstap naar een positieve ervaring

Ondanks de emotioneel vaak moeilijke eerste stap, ontdekken de ouders na verloop van tijd wel de voordelen van een regelmatige opvang voor hun kinderen. Ze merken dat de kindjes graag naar de opvang gaan en er veel bijleren. Sommige ouders zien een groot verschil met hoe hun kindje eerder was, zijn trots op de vaardigheden die hun kind ontwikkeld heeft. Ze vertrouwen erop dat het verblijf in de opvang hun kind vooruit zal helpen in de kleuterschool. Ook de voordelen voor henzelf ontgaan hen niet: ze hebben meer tijd voor zichzelf, om te zoeken naar werk of om huishoudelijke klusjes op te knappen.

Als ik niemand heb die Ethan op kan vangen, heb ik stress. Ik moet zoveel doen: opstaan, kleren strijken voor Ethan, boodschappen doen, afspraken maken,... Als Ethan in de kinderopvang is, ben ik helemaal ontspannen.

Sophia

Een vlotte en ondersteunende samenwerking tussen de maatschappelijk werker van het OCMW en het kinderdagverblijf blijkt dus essentieel om ook de pedagogische en sociale functies van de kinderopvang te kunnen garanderen.

De onderzoekers viel het op hoe moeilijk het was om ouders te bereiken voor dit onderzoek. Waar de relatie-opbouw van de sociale professionals met het gezin vlot liep, kregen we gemakkelijk toegang en hoorden we vooral positieve verhalen waaruit duidelijk bleek wat voor ouders belangrijk is. Daarentegen blijken maatschappelijk kwetsbare ouders vaak van de radar te verdwijnen wanneer de doorverwijzing naar de kinderopvang minder intensief wordt opgevolgd. In Antwerpen doorlopen ouders soms een gefaseerd hulpverleningstraject waarbij verschillende maatschappelijk werkers elkaar opvolgen. De maatschappelijk werker die de ouder doorverwijst naar de kinderopvang verdwijnt doorgaans uit beeld zodra de ouder aan het werk gaat en door een arbeidstrajectbegeleider wordt opgevolgd. Dit verklaart waarom deze ouders niet konden getuigen over een samenwerking tussen het OCMW en de kinderopvang. Voor hen bleef dit een *black box* omdat ze nauwelijks opvolging op dit domein ervoeren.

De verhalen van de ouders over samenwerking tussen maatschappelijk werkers en kinderdagverblijven beperkten zich veelal tot doorverwijzing en begeleiding bij inschrijving. Hoewel in sommige gevallen de maatschappelijk werker wel blijft opvolgen hoe het gaat in de kinderopvang (door bijvoorbeeld te polsen of de kinderen zich al thuis voelen in het kinderdagverblijf), kunnen ouders geen voorbeelden aanhalen van bemiddeling bij problemen of interventies wanneer ze dreigen af te haken. Voor een moeder die niet tevreden is of twijfels heeft over de kwaliteit van de kinderopvang is het niet duidelijk bij wie zij hiervoor terecht kan.

2.2 Maatschappelijk werkers en coördinatoren van kinderdagverblijven over samenwerking

Om een zicht te krijgen op de noden en verwachtingen bij de sociale professionals inzake samenwerking, spraken we tien maatschappelijk werkers, arbeidstrajectbegeleiders en deskundigen werkervaring, en dit zowel in het OCMW Boom als in de wijkcentra Berchem en Borgerhout van het OCMW Antwerpen. Bij de kinderdagverblijven spraken we tien coördinatoren van reguliere en occasionele kinderdagverblijven.

De aard van de samenwerking

Uit de gesprekken kwamen drie types van samenwerking naar voor: doorverwijzing, administratieve ondersteuning en gezamenlijke opvolging van de gezinnen. De meeste diensten gaven aan dat de samenwerking tussen het OCMW en de kinderopvangdiensten zich veelal beperkt tot **doorverwijzing**. De maatschappelijk werker contacteert de kinderopvangcentra met de vraag of er nog een plekje vrij is en verwijst vervolgens de ouders gericht door. Reguliere kinderopvangcentra in Antwerpen geven aan dat ze meestal volgeboekt zijn. Middenklassegezinnen gaan reeds maanden voor de geboorte op zoek naar een geschikt kinderopvangcentrum en reserveren tijdig een plekje bij de opvang van hun keuze. Kinderen wiens

ouders via het OCMW doorverwezen worden, vinden daar zelden opvang. De coördinatoren van voornamelijk de occasionele kinderdagverblijven hebben geen vast contactpersoon op het OCMW en stellen geen nood aan meer samenwerking te hebben. Hoewel occasionele kinderdagverblijven, vanwege hun tijdelijke en flexibele opvangmogelijkheden, meer doorverwijzingen krijgen vanuit het OCMW, ervaren zij toch de afbouw van structurele samenwerkingsverbanden ingevolge het nieuwe decreet en hervormingen binnen het OCMW. Zowel het OCMW als de kinderdagverblijven zijn volop zoekend naar haalbare en werkbare samenwerkingsmogelijkheden.

In Boom, waar het OCMW en het kinderdagverblijf in één gebouw huizen, gebeurt de doorverwijzing beduidend vlotter. De sociale professionals kennen elkaar, houden geregeld formeel en informeel overleg, ontwikkelden samen een beleid rond doorverwijzing, stellen samen prioriteiten en voorrangsregels op en verwijzen gezinnen naar mekaar door.

De meeste kinderdagverblijven verwachten van de OCMW's enige **administratieve ondersteuning**: het aanvragen van kindcodes en het verstrekken van attesten inkomstenstarief zien ze als de taak van de maatschappelijk werker van het OCMW. Deze samenwerking loopt lang niet altijd vlot: door het ontbreken van structurele afspraken en overleg is men afhankelijk van de goodwill en het engagement van de maatschappelijk werker. De OKiDO's vermelden dat de samenwerking met de Huizen van het Kind en Inburgering vaak vlotter en meer gestructureerd verloopt. De nood aan dit type van samenwerking is groot. Ook in Boom, waar de kinderopvang zich in het OCMW gebouw bevindt, is er vraag naar meer ondersteuning op dit vlak.

Van **gezamenlijke opvolging van cliënten** kunnen we weinig voorbeelden aandragen. Eén OKiDO vermeldde mensen met problemen eerder door te verwijzen naar het buurthuis dan naar het OCMW. Het ontbreken van een vast contactpersoon in het OCMW, het niet gericht kunnen doorverwijzen evenals onvoldoende zicht op de aard van de hulpverlening weerhouden het kinderdagverblijf ervan om op het OCMW een beroep te doen. Enkel daar waar het OCMW en het OCMW-kinderopvangcentrum in hetzelfde gebouw huizen en het personeel nauwe contacten met elkaar onderhoudt, gebeurt dit. Men communiceert in eerste instantie via de ouders, maar bij aanhoudende problemen en niet-nagekomen afspraken kan een cliëntoverleg georganiseerd worden waarbij het OCMW en de kinderopvang samen met de ouders naar oplossingen zoeken.

De meeste maatschappelijk werkers en coördinatoren beklagden zich niettemin over het gebrek aan samenwerking en wensten meer afstemming, een vlottere communicatie, een structureel overleg en taakafspraken, aangevuld met informele contacten zodoende elkaar beter te leren kennen, visie te kunnen delen en in vertrouwen op maat van de cliënt te kunnen samenwerken.

Faciliterende en belemmerende factoren

De interviews brachten meerdere faciliterende en belemmerende factoren van samenwerking aan de oppervlakte.

Waar betrokkenen het unaniem over eens zijn, is dat persoonlijk contact een goede samenwerking mogelijk maakt en versterkt. Elkaar ontmoeten en op regelmatige basis spreken, zijn daarbij faciliterende factoren. Het gaat dan om het opbouwen en onderhouden van **een persoonlijke band** met iemand op een andere dienst bij wie je terecht kan en op wie je kan vertrouwen. Vaak ontstaat dergelijk persoonlijk contact vanuit een individueel engagement. Een sociale professional neemt het initiatief om zichzelf en zijn werking voor te stellen op een andere dienst of begeleidt een cliënt naar een externe dienst. Dit faciliteert de **communicatie** die nodig is voor een goede samenwerking. Het maakt het mogelijk 'een gezicht te plakken' op de naam in de mail of de stem aan de telefoon. De onbekende andere krijgt een gelaat waardoor je gemakkelijker de telefoon neemt om even te informeren.

Ik ben me in het begin toen dat ik begon te werken gaan voorstellen en kennis gaan maken. Bij de sociale organisaties in de buurt een keer langs geweest om te zien wat dat is, om mensen gewoon door te verwijzen. Dus zo is het tot stand gekomen. En dan door veel contact via telefoon en ook door eens met een klant mee te gaan, en door naar hun receptie te gaan, of als er eens iets te doen is. Dat loopt echt goed.

(arbeidstrajectbegeleider OCMW)

Eén verantwoordelijke van de kinderopvang merkte op dat zij vaak dezelfde personen van het OCMW aan de lijn heeft hoewel zij hier verder geen contact mee heeft:

Je merkt dat dat heel vaak dezelfde personen zijn. En als zo'n contactpersoon u gevonden heeft, ja, dan gaat die ook bij een volgende mama of papa geneigd zijn om u terug te bellen.

(coördinator occasioneel kinderdagverblijf)

Fysieke nabijheid en bereikbaarheid dragen op hun beurt bij tot relatie-ontwikkeling en persoonlijke contacten. Hoe meer nabijheid, hoe groter de kans op spontane ontmoetingen.

Wij spreken elkaar via mail, per telefoon en de coördinator loopt hier constant rond. Wij kunnen ook oversteken en daar binnenspringen.

(maatschappelijk werker)

Maatschappelijk werkers van het OCMW en medewerkers van het kinderdagverblijf die in één gebouw samenwerken, ontmoeten elkaar automatisch in de wandelgangen of lopen spontaan bij elkaar binnen. Een OCMW met een eigen kinderopvang of OKiDO waarbij er een intensieve samenwerking bestaat tussen maatschappelijk werkers en de coördinator van de kinderopvang, werd als een sterk voordeel ervaren. Als er bovendien gezamenlijk vormingen voor ouders georganiseerd worden of wanneer de sociale professionals samen vormingen volgen, dan leidt de structureel georganiseerde samenwerking ook tot een functioneler informeel overleg. Het gevolg is dat er zich een hoge mate van uniformiteit in aanpak en visie installeert. Zo kunnen blinde vlekken aangevuld worden vanuit de eigen expertise, worden wederzijdse ideeën en verbetervoorstellen aangereikt en behoudt elke partij het globale overzicht. Voor maatschappelijk werkers met een kinderopvang in de nabije omgeving is het niet ongewoon om hun cliënt tijdens het eerste bezoek aan de kinderopvang te vergezellen. Bij een gebrek aan fysieke nabijheid kan een efficiënt telefonisch contact een faciliterende factor zijn. Een beschikbare en bereikbare samenwerkingspartner waarmee tijdig afgestemd kan worden, kan negatieve uitkomsten helpen voorkomen.

Soms is het traject dat een cliënt doorloopt zodanig complex (o.m. langs de maatschappelijk werker van het OCMW, de arbeidstrajectbegeleider en de werkbegeleider) dat opvolging en nauw contact met de kinderopvang niet langer vanzelfsprekend zijn. Het belang van **continuïteit in de samenwerking** en het samen doorlopen van een traject toonde zich reeds in de verhalen van de ouders die maar weinig konden vertellen over een verdere opvolging of interventie bij problemen.

Van zodra een cliënt gaat werken, dan zie ik die niet meer. Dan wordt het dossier bij mij afgesloten maar wordt hij of zij opgevolgd door een collega van de dienst activering. Dus als er dan problemen zijn met kinderopvang, dan is het aan die begeleider om dat op te volgen.

(maatschappelijk werker)

Een belemmerende factor is vaak **de hoge caseload en de voelbare besparingen** in de sector. Hierdoor rest er nauwelijks tijd voor 'outreaching werken' en worden projecten gericht op het delen van kennis en ervaringen weggesaneerd. Door tijdsgebrek en andere prioriteiten verdwijnt het investeren in samenwerking noodzakelijkerwijze naar het achterplan.

Je zit constant met deadlines, brandjes blussen. We hebben echt geen tijd om daar constant mee bezig te zijn, of mee te gaan naar de kinderopvang, dat soort zaken. Helaas, die begeleiding kunnen wij niet bieden.

(maatschappelijk werker)

Veel maatschappelijk werkers signaleerden een gebrek aan tijd of ruimte om samen te werken. Hierdoor proberen ze efficiënt om te gaan met hun beperkt beschikbare tijd en werken zij op maat van de cliënt. Oordeelt de maatschappelijk werker dat een cliënt over voldoende vaardigheden beschikt om een inschrijving in de opvang zelfstandig af te handelen (*het contacteren van diensten, het informeren naar vrije plaatsen, het al dan niet online invullen van formulieren*), dan wordt de verantwoordelijkheid bij de cliënt gelegd en beperkt de begeleiding zich doorgaans tot het meegeven van adressen en telefoonnummers en het opvolgen van de procedures. Voor een aantal ouders is het eigenhandig regelen van een geschikte kinderopvang echter een brug te ver. Velen zijn de Nederlandse taal niet of onvoldoende machtig of kunnen niet overweg met een computer. Zij krijgen dan een intensievere begeleiding en ondersteuning waartoe ook de contactname met andere diensten hoort.

Het gevaar bij gebrek en ruimte om samen te werken, is dat elke partij **vanuit zijn eigen logica en een eigenbelang** aan de slag gaat. De drijfveer om zo snel mogelijk opvang te vinden zodoende het tewerkstellingstraject te kunnen opstarten, kan dan botsen met wat de kinderopvang ziet in het belang van het kind: het voorzien in een degelijke en warme opvang zodra het kind er klaar voor is. Sommige coördinatoren van deze kinderdagverblijven zien het gebrek aan afstemming als een gemiste kans en geven aan dat een intensiever contact met maatschappelijk werkers van het OCMW voor hen een meerwaarde zou betekenen.

De drempel naar de kinderopvang kan maar laag zijn als er continu afstemming is, als de maatschappelijk werkers heel goed weten wie wij zijn en hoe wij werken. Daar kan je echt wel een verschil maken voor mensen.

(coördinator occasioneel kinderdagverblijf)

Samenwerking bloeit wanneer een **gelijklopende visie en cultuur** worden ontwikkeld. Welke visie op armoede en armoedebestrijding hanteren de betrokken diensten? Zien ze het als hun taak om daar een rol in op te nemen? Als de OCMW-maatschappelijk werkers en het kinderdagverblijf er eenzelfde visie op nahouden, dan verloopt de samenwerking vlotter en werkt men gezamenlijk aan hetzelfde doel: de leefsituatie van kwetsbare ouders met jonge kinderen verbeteren.

Moest dit een gewoon kinderdagverblijf zijn dat niet verbonden is aan het OCMW, dan had ik nooit coördinator van een kinderdagverblijf willen zijn, want dat is voor mij niet interessant. Het is interessant omdat dit een manier is om iets te bereiken, samen met de sociale dienst. En zonder de sociale dienst kan dat niet. Of moeilijker. Vél moeilijker.

(coördinator kinderopvang)

Vanuit het **gevoel van interdependentie** (i.e. we hebben elkaar nodig om goed te kunnen functioneren), gaat men ook het belang van **wederkerigheid in de samenwerking** zien. Maatschappelijk werkers die inzetten op samenwerking geven aan dat zij ook nood hebben aan input vanuit de kinderopvang: Geraakt de inschrijving in orde? Komt de ouder regelmatig? Zal de maatschappelijk werker op de hoogte worden gebracht wanneer een toegeleide ouder afhaakt? In een vlot lopende samenwerking wordt belangrijke informatie, met instemming van de ouder, wederzijds gedeeld. Deze gedeelde kennis leidt niet alleen tot meer wederzijds begrip en een grotere bereidheid om samen naar haalbare oplossingen te zoeken bij problemen.

Een ontegensprekelijk belemmerende factor in het opzetten en onderhouden van een nauwe samenwerking is een **gebrek aan duidelijke afspraken** met betrekking tot nieuw ontwikkelde procedures. In Vlaanderen dient elk kind dat naar een kinderdagverblijf komt over een kindcode te beschikken. Deze kindcode moet worden aangevraagd via de website van Kind & Gezin. Sociale professionals botsen hierbij geregeld op logge en te sterk gestandaardiseerde procedures die vaak niet werken voor mensen in een kwetsbare maatschappelijke positie. Voor mensen zonder identiteitskaart, pincode of kaartlezer worden zo extra drempels ingebouwd. Bij een minder intensieve en langdurige samenwerking is het voor sociale professionals vaak niet altijd duidelijk wie precies verantwoordelijk is voor de ondersteuning bij de aanvraag van deze kindcode.

Enkele coördinatoren van kinderdagverblijven geven aan hulp te vinden in structurele maatregelen, zoals eenduidige aanmeldprocedures, een vast contactpersoon die de inschrijving in orde brengt of een maatschappelijk werker die wekelijks over de vloer komt bij het kinderdagverblijf en zo gemakkelijk aanspreekbaar is voor ouders. Vooral bij ouders waar het opvangproces moeilijk verloopt, zien deze coördinatoren een groot voordeel in regelmatig contact met de maatschappelijk werker.

Ook voldoende **ondersteuning vanuit het leidinggevend kader** is van cruciaal belang om een succesvol en duurzaam samenwerkingsverband tussen organisaties mogelijk te maken. Effectieve stimulansen en legitimiteit van bovenaf scheppen de formele ruimte voor samenwerking die de sfeer van vrijblijvendheid en goed bedoeld engagement overstijgt.

De **afwezigheid van een overkoepelend beleid en structurele ondersteuning** leidt tot een gebrek aan uniformiteit in de dienstverlening. Dan verschilt de geboden begeleiding en ondersteuning van sociaal centrum tot sociaal centrum, van dienst tot dienst, van maatschappelijk werker tot maatschappelijk werker. Hierdoor is samenwerking niet altijd gegarandeerd en sterk afhankelijk van de goodwill en het individuele engagement van de sociale professional.

Een laatste belemmerende factor situeert zich op macroniveau en heeft betrekking op het chronische **plaatsgebrek** in de kinderopvang en de hiermee gepaard gaande **lange wachtlijsten**. Waar maatschappelijk werkers van het OCMW de lange wachtlijsten voorheen wisten te omzeilen door ouders aan te melden voor kinderopvang lang voordat er een concreet uitzicht was op werk, wordt deze werkwijze vandaag met het nieuwe decreet sterk ontmoedigd. Volgens het nieuwe 'bestellen is betalen'-principe moet contractueel worden vastgelegd welke dagen een kind naar de opvang komt. De dagen die door de ouder besteld worden, moeten ook worden betaald, onafgezien of het kind naar de opvang komt of niet.

Vroeger hadden wij een goed contact met een kinderopvang hier niet ver vandaan. Daar hadden wij afspraken mee, die hielden altijd plaatsen vrij. Maar dat is intussen helemaal dichtgeslibd vanwege de lange wachtlijsten.

(maatschappelijk werker)

Het chronische plaatsgebrek in de opvang bemoeilijkt de kinderopvang ook in de realisatie van haar sociale en pedagogische functie. De idee dat kinderopvang niet slechts beschikbaar moet zijn voor werkende ouders, maar ook voor niet-werkende ouders met een ondersteuningsnood, wordt in de praktijk steeds moeilijker realiseerbaar. Deze verzuchting leeft bij zowel maatschappelijk werkers als coördinatoren van occasionele kinderdagverblijven.

Als we ouders zouden doorverwijzen om sociale redenen, dan maken we het moeilijk voor onszelf en diegenen die mogelijk kunnen gaan werken. Dan hebben we die plaats eigenlijk ingenomen hé. Dagdagelijks komt het erop neer dat doorverwijzing nu alleen in functie van activering is.

(maatschappelijk werker)

Onderstaand schema biedt een samenvattend overzicht van de faciliterende en belemmerende factoren voor een werkzame samenwerking tussen OCMW's en kinderopvangcentra.

Faciliterende factoren	Belemmerende factoren
Belang van communicatie	Onduidelijke taakverdeling
Persoonlijke contactname en relatie-opbouw	Gebrek aan afstemming
Een vaste contactpersoon – continuïteit	
Fysieke nabijheid en bereikbaarheid	Hoge caseload
Gezamenlijke vormingen	Besparingen
Gemeenschappelijk doel en afgestemde visie	Focus op eigen logica en organisatorisch belang
Structureel overleg	Plaatsgebrek en wachtlijsten
Outreachend werken	Logge en te sterk gestandaardiseerde procedures

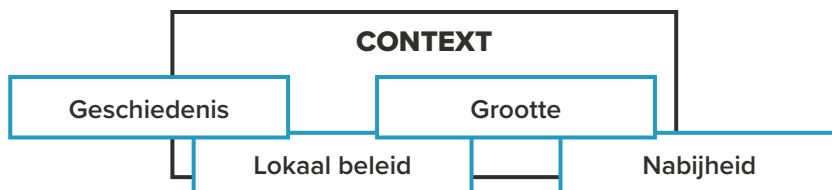
Deel 3: Naar een model van interdisciplinaire samenwerking

In wat voorafging verkenden we de nood aan, de voordelen van en de voorwaarden voor werkzame samenwerkingsverbanden door de ogen van ouders in een maatschappelijk kwetsbare positie, maatschappelijk werkers van OCMW's en coördinatoren van kinderopvangcentra. Uit de verbinding van hun opvattingen en ervaringen konden we verschillende faciliterende en belemmerende factoren voor samenwerking destilleren.

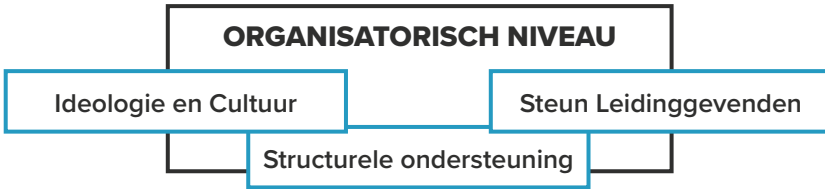
Om deze bevindingen theoretisch te kaderen, lieten we ons inspireren door wetenschappelijke literatuur over modellen van samenwerking, interdisciplinaire samenwerking en kritische succesfactoren van samenwerking. Het samenbrengen van de kritische succesfactoren, die sterk correspondeerden met de bevindingen uit onze verkennende onderzoeksfase, leidde tot een ordening van factoren in niveaus. We onderscheiden met name de bredere context waarbinnen de samenwerking plaatsvindt, het organisatorische niveau van het beleid en de structurele procedures, en het individuele niveau waar de professional zijn eigen accenten legt. Tot slot brengen we deze aan de literatuur getoetste succesfactoren samen in een geïntegreerd analysekader.

3.1 De context

Elke organisatie situeert zich binnen een bepaalde context die al dan niet bijdraagt tot een succesvolle en duurzame interprofessionele samenwerking. Een **geschiedenis** van samenwerking kan de nodige structurele ondersteuning bieden voor de uitbouw van nieuwe vormen van samenwerking (Mattessich, Murray-Close & Monsey, 2001; Bronstein, 2003). Op geografisch vlak kunnen zowel de **grootte** van de stad/gemeente als de **nabijheid** van andere organisaties een rol spelen. Hoewel er binnen een grootstad strikt genomen meer samenwerkingsverbanden mogelijk zijn, kunnen de anonimiteit en grootschaligheid er ook toe leiden dat organisaties elkaar niet meer kennen of van elkaar vervreemden. Een organisatie die zich vlakbij bevindt of deel uitmaakt van een groter geheel, kan daarentegen net de totstandkoming van vlotte, informele samenwerkingsrelaties bevorderen. Ook een **uitgevoerd lokaal beleid** (bijvoorbeeld een lokaal kindarmoedebelief) kan de nodige voeding bieden om samenwerkingsverbanden te doen bloeien (Mattessich et al., 2001; Bronstein, 2003).

3.2 Het organisatorische niveau

Elke organisatie kent zijn eigen ideologie en cultuur waarin samenwerking al dan niet verankerd zit (*Raeymaeckers & Dierckx, 2014*). Zo kan een **cultuur van samenwerking en openheid** ervoor zorgen dat het individu binnen de organisatie alle kansen krijgt om succesvolle en duurzame samenwerkingsverbanden met andere professionals aan te gaan. Het belang van **ondersteuning door leidinggevenden** is hierin onmiskenbaar. Professionals die zich door hun leidinggevende ondersteund en gedragen weten, zullen meer ruimte en tijd kunnen vrijmaken om actief samenwerkingsverbanden te smeden (*Mattessich et al., 2001*). Tenslotte is ook een minimum aan **structurele ondersteuning** noodzakelijk (*Bronstein, 2003; Depauw & Driessens, 2014*); het gaat dan niet enkel over formele procedures en afspraken inzake samenwerking, maar ook om praktische ondersteuning (bijvoorbeeld het ter beschikking stellen van lokalen voor overlegmomenten evenals tijd en ruimte om actief en zelfstandig in samenwerking te investeren). Dit vonden we ook in onze gesprekken met zowel de maatschappelijk werkers van het OCMW als de coördinatoren van de occasionele kinderdagverblijven. Wanneer samenwerking ondersteund wordt en de professional hiervoor tijd en ruimte krijgt, wordt bijvoorbeeld het organiseren van een gezamenlijk overleg veel vanzelfsprekender.

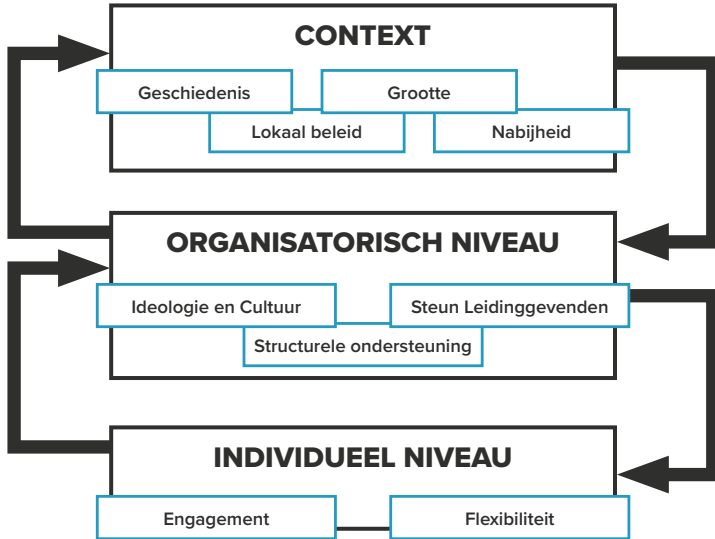
3.3 Het individuele niveau

Op het individuele niveau gaat het vooral over de persoonlijke kenmerken van de sociale professional. Een bepaald niveau van **engagement** en initiatief is onontbeerlijk om samenwerking te doen slagen, in het bijzonder als andere succesfactoren ontbreken. Samenwerking vraagt initiatief en doorzettingsvermogen. De professional moet zich ook **flexibel** tonen om de samenwerking werkbaar te houden (*Bronstein, 2003*) en compromissen met de andere partners mogelijk te maken.

3.4 Naar een geïntegreerd analysemodel

De bevindingen uit ons verkennend onderzoek, aangevuld met de voorhanden zijnde wetenschappelijke kennis over samenwerkingsmodellen, laat ons toe een eigen geïntegreerd analysekader van succesfactoren voor interdisciplinaire samenwerking te construeren. Het conceptuele model, waarin voornoemde drie niveaus zijn samengevoegd, ziet eruit als volgt:

Centraal in het model staat de wisselwerking tussen de verschillende niveaus. Zo kan de context de juiste randvoorwaarden scheppen voor de uitbouw van een organisatorische structuur waarin de professional op individueel niveau tijd en ruimte krijgt om proactief te werken aan een succesvolle samenwerking met andere organisaties.

In optimale omstandigheden werkt de beïnvloeding ook bottom-up: een geëngageerde en flexibele professional kan signalen geven aan de leidinggevende om een organisatiecultuur te creëren waarin samenwerking actief ondersteund wordt. De leidinggevende kan op zijn beurt de nood aan samenwerking signaleren op een hoger niveau en zorgen voor beïnvloeding van bv. het lokaal beleid, om zo ook de context mee te nemen in het samenwerkingsverhaal.

Met bovenstaand model in het achterhoofd zijn we op zoek gegaan naar goede samenwerkingspraktijken. Vinden we voorbeelden die dit model illustreren en in de praktijk brengen? Kan dit model als toetssteen gehanteerd worden voor de beschrijving van werkzame samenwerkingspraktijken?

Deel 4: Inspirerende praktijken in Vlaanderen

In de tweede fase van het onderzoek gingen we op zoek naar succesvolle praktijken van samenwerking in Vlaanderen. In het bijzonder zochten we naar plaatsen waar een duurzaam samenwerkingsverband bestaat tussen het OCMW en een kinderopvang, en waar ouders in armoede welkom zijn. Met ons conceptuele schema in de aanslag trokken we op pad, zoekend naar inspirerende voorbeelden op de verschillende niveaus van samenwerking. Onze zoektocht leidde ons achterenvolgens naar Heusden-Zolder, Gent, Oostende, Boom en Leuven.

4.1 Heusden-Zolder: kinderopvang Onki Stekelbees en OCMW Heusden

In Heusden-Zolder, een middelgrote gemeente in Limburg, kent de sociale sector een sterke samenwerkingscultuur, en dit zowel formeel als informeel. Met ondersteuning van het lokaal beleid krijgen professionals er ruimte en tijd om contacten te leggen én te onderhouden. Een mooi voorbeeld hiervan is het **'puzzeluur'** dat op regelmatige basis plaatsvindt. Op initiatief van het OCMW worden (*sociale*) organisaties uitgenodigd om bij elkaar op bezoek te komen, zichzelf aan elkaar voor te stellen en samen te lunchen. De deelnemende organisaties zijn heel divers: welzijnsdiensten, politie, brandweer, ziekenhuizen, de vluchtelingenopvang en ook kinderdagverblijven. Het puzzeluur, waarbij de ontvangende dienst de eigen werking voorstelt aan de genodigden, heeft telkens op een andere locatie plaats. Dit soort informele ontmoetingsmomenten zorgt ervoor dat contacten vlot worden gelegd en onderhouden.

Ik heb het nooit anders gekend, ik zit hier al dertig jaar. Zolang ik hier werk is dat altijd al een aandachtspunt geweest binnen het OCMW; heel goede samenwerking hebben met andere actoren in het welzijnsveld.

(maatschappelijk werker, OCMW Heusden-Zolder)

In Heusden-Zolder spraken we met de coördinator van het kinderdagverblijf Onki Stekelbees, een buurtgerichte opvang voor kinderen die onmiddellijke opvang nodig hebben. De kinderopvang kwam tot stand via een ESF-project (*Europees Sociaal Fonds*) als antwoord op de opvangvraag van mensen die een opleiding of cursus volgden in vzw Agora, een nabijgelegen centrum voor loopbaanbegeleiding, competentieontwikkeling en trajectbegeleiding. Intussen werkt het kinderdagverblijf samen met een dienst voor onthaalouders. Na afloop van het ESF-project werd de kinderopvang structureel verankerd door het OCMW dat een gebouw ter beschikking stelde, en de gemeente Heusden die voor financiële ondersteuning zorgde. Het kinderdagverblijf fungeert vandaag ook als een tewerkstellingsproject voor mensen uit kansengroepen waardoor er binnenshuis veel vertrouwdheid is met gezinnen in armoede.

Het publiek dat gebruik maakt van Onki Stekelbees is erg divers. Naast kinderen van vluchtelingen kunnen er ook kinderen terecht van ouders die in de buurt wonen. Hoewel bij aanvang getracht werd om de sociale mix te bewaren, hebben negen van de tien kinderen in het kinderdagverblijf een andere thuistaal of origine. Dit komt deels doordat de opvang gelegen is in een overwegend Turkse buurt, en omdat veel ouders naar de opvang doorverwezen worden vanuit het OCMW of de dienst inburgering. Vele aangemelde gezinnen zijn ook verwezen door organisaties die deelnemen aan het **samenwerkingsverband opvoedingsondersteuning**. In dit samenwerkingsverband zetelen uiteenlopende lokale welzijnsorganisaties: het CGG (*Centrum Geestelijke Gezondheidszorg*), Kind & Gezin, de buurtwerking en ook de kinderopvang. Deze diensten komen bij gezinnen in de buurt aan huis en kunnen hen naar de kinderopvang doorverwijzen voor het volgen van een opleiding of om sociaal-pedagogische redenen.

We zijn op dit moment open van half acht tot vijf, wat het voor werkende mensen niet interessant maakt. Dat vind ik op zich niet zo erg; dan kunnen we echt werken voor mensen die een opleiding volgen of nood hebben aan die ontlasting.

(coördinator Onki Stekelbees)

In Heusden-Zolder wordt sterk de nadruk gelegd op het opnemen én afhandelen van een (*opvang*)vraag. Via overleg met onder meer de dienst inburgering wordt **flexibel** omgegaan met startdata en opvangplannen. Doordat gezinnen vaak bij meerdere diensten gekend zijn, glijpen ze minder snel door de mazen van het opvangnet.

We hebben geluk dat het weefsel hier sterker is. Als ik mijn collega van Antwerpen hoor, die hebben heel vaak gezinnen die niemand kent buiten zij. Ik heb echt het gevoel dat mensen dat veel feller opvolgen, hier.

(coördinator Onki Stekelbees)

Een belangrijk voordeel van werken in een kleine stad situeert zich in de mogelijkheden die het biedt tot **persoonlijk contact** en samenwerking tussen professionals. Dit is ook het geval tussen het OCMW van Heusden en het kinderdagverblijf. De professionals werkzaam in beide organisaties kennen elkaar bij naam en komen, al dan niet met cliënten, bij elkaar over de vloer. Deze contacten werden door de jaren heen opgebouwd en blijvend onderhouden.

Informeel overleg helpt als je elkaar eens nodig hebt, om gemakkelijker samen te werken. Je kent dikwijls al een naam en een gezicht. Het heeft misschien ook een stukje met schaalgrootte te maken.

(maatschappelijk werker, Heusden-Zolder)

Hoewel, net als in elke andere organisatie, professionals vaak intern van job wisselen, blijft het kinderdagverblijf een bekend gegeven binnen Heusden-Zolder. De continuïteit zorgt ervoor dat samenwerking als vanzelfsprekend wordt ervaren.

Ik vind het maar heel normaal, zoals het hier werkt. Ik zie de logica niet in van anders te werken.

(coördinator Onki Stekelbees)

4.2 Gent: de Dienst Kinderopvang en OCMW Gent

In Gent treffen we een samenwerkingsmodel aan dat haar fundering vindt in formele afspraken, vastgelegde procedures en een bestaansgeschiedenis van samenwerking. Ondanks de grootschaligheid van Gent lukt het de verschillende diensten toch om een werkzaam samenwerkingsverband te realiseren. De Dienst Kinderopvang van de stad Gent heeft een **structureel samenwerkingsverband** met het OCMW. De Dienst Kinderopvang is een belangrijke toeleider naar het OCMW. Wanneer de dienst merkt dat een gezin de steun van het OCMW kan gebruiken, nemen zij de drempelvrees weg door samen met het gezin het eerste contact te leggen met het OCMW. Bovendien maakt de Dienst Kinderopvang ook meteen het eerste dossier op en berekent of het gezin in aanmerking komt voor een individueel verminderd OCMW-tarief bij de kinderopvang. Het OCMW volgt de beslissing op en communiceert dat terug aan de Dienst Kinderopvang. Zo zorgen beide diensten samen voor een lagere drempel naar een verminderd tarief.

Daar zetten wij heel hard op in: alstublieft, probeer die mensen toch wat rust in hun hoofd te geven, het kind in een veilig nest, rust in het hoofd van de mensen zodat ze op hun positieven kunnen komen en die de weg naar de maatschappij terug kunnen oppakken. Dat is een beetje onze conventie eigenlijk, met het OCMW, waar wij ontzettend dankbaar voor zijn.

(coördinator pedagogische begeleiders, Dienst Kinderopvang stad Gent)

OCMW Gent heeft op haar beurt ook structurele samenwerkingsovereenkomsten met diverse kinderdagverblijven in de stad. Om de toekenning van het minimumtarief en eventuele (*financiële*) problemen bij gezinnen in armoede optimaal mee op te volgen, beschikt elke verantwoordelijke van de crèches met plussubsidie (*een kinderdagverblijf met ten minste een aandeel van 30% kwetsbare gezinnen*) over een lijst met de territoriale bevoegdheidsverdeling van de welzijnsbureaus, evenals de naam en het nummer van de in de wijk te contacteren onthaal-maatschappelijk werker. Op deze manier kunnen deze crècheverantwoordelijken rechtstreeks contact opnemen met de juiste persoon in het juiste welzijnsbureau van het OCMW.

Binnen het OCMW is er bovendien een algemeen beleid dat de toekenning van het individueel verminderd OCMW-tarief regelt. Elke maatschappelijk werker volgt dezelfde richtlijnen, gebaseerd op de referentiebudgetten van CEBUD. Ook de kinderdagverblijven hebben van het OCMW de berekeningsmodule gekregen zodat zij de ouders alvast correct kunnen inlichten over het te verwachten opvangtarief.

Eenzelfde berekeningsmodule werd ook ontwikkeld door de **vzw Samenwerking aan Kinderopvang Brussel** die kinderdagverblijfmedewerkers in staat stelt tot een transparante en vlotte tariefbepaling, om zo financiële drempels naar kinderopvang te verzachten. In Brussel zijn de medewerkers van de kinderdagverblijven verantwoordelijk voor de toekenning van een gunstiger opvangtarief. Dit biedt de medewerkers meer verantwoordelijkheid en speelruimte, maar zorgt tegelijkertijd ook voor een grotere handelingsonzekerheid. Een berekeningsmodule zoals aangevend in Gent en Brussel zorgt voor een vlotte tariefbepaling en meer transparantie voor ouders op zoek naar kinderopvang.

Een belangrijke impuls voor de samenwerkingsverbanden in Gent zijn de **geschiedenis** van samenwerking en de algemene context. De huidige voorzitter van het OCMW Gent is tevens voormalig schepen van Onderwijs en Opvoeding. Binnen deze laatste functie had hij een bijzondere aandacht voor een sterk en sociaal kinderopvangbeleid.

De schepen was heel sterk in het verwezenlijken en in het klaarzetten van capaciteit, waar er opvangnoden waren in verschillende regio's, in de negentiende eeuwse gordel rond Gent. Waar wij nu nog de vruchten van dragen. En hij is nu de voorzitter van het OCMW.

(coördinator pedagogische begeleiders, Dienst Kinderopvang stad Gent)

De OCMW-voorzitter was ook de initiatiefnemer van het samenwerkingsverband tussen de Dienst Kinderopvang en het OCMW. Nadat het OCMW de taak toebeedeeld kreeg om te beslissen over het individueel verminderd tarief voor gezinnen met een opvangvraag, stelde ze vast dat veel cliënten toegeleid werden vanuit de stedelijke kinderdagverblijven. Omdat cliënten alsnog een afstand ervoeren tussen de kinderopvang en het OCMW werd het samenwerkingsverband uitgewerkt.

Naast de steun van **leidinggevenden** en **structurele ondersteuning** in de vorm van uitgewerkte procedures en samenwerkingsverbanden, hanteren de Dienst Kinderopvang (*van de stad Gent*) en het OCMW Gent een **gedeelde visie op armoede** en (*de sociale functie van*) kinderopvang. Beide maken zich sterk voor die sociale functie, al komt daar vanuit het federaal en Vlaams beleid druk op te staan.

Wij hebben sinds jaar en dag een degelijke visie op kinderopvang in Gent. We hebben altijd veel kunnen doen voor de sociale functie, wat heel moeilijk is geworden met de veranderende politiek. We moeten echt wel onze schouders uitsteken.

(coördinator pedagogische begeleiders, Dienst Kinderopvang stad Gent)

Het uitbouwen van een degelijk kinderopvangbeleid binnen een **grootstedelijke context** zoals die van Gent is verre van eenvoudig. Eerder zagen we al hoe de autonome beleidsvoering van de wijkcentra van het Antwerpse OCMW ertoe leidt dat er verschillende types van samenwerkingsverbanden met kinderdagverblijven worden uitgebouwd. Dit maakt de samenwerking veelal fragiel en individueel bepaald. Toch wordt in beide steden sterk ingezet op het bereiken van de meest kwetsbare doelgroepen. In Antwerpen worden occasionele opvangplaatsen in reguliere kinderdagverblijven door de stad gesubsidieerd om acute opvangvragen sneller te kunnen opvangen. Daarnaast wordt sterk ingezet op bekendmaking en informatieverspreiding over opvangmogelijkheden door de diverse wijkcentra en relevante diensten, zoals de VDAB en scholen in de buurt.

In Gent maakt men zich sterk voor een vlotte samenwerking via structurele doorverwijzing met transparante procedures, consequente ondersteuning en een gedeelde visie op armoede en kwetsbare gezinnen. Dankzij doorgedreven samenwerking op verschillende niveaus staat een grootstedelijke context een werkzame samenwerking niet in de weg.

4.3 Oostende: kinderdagverblijf D'n Opvang en OCMW Oostende

In Oostende wordt 26% van de kinderen geboren in een kansarm gezin (*Kind & Gezin, 2015b*). Om deze kwetsbare kinderen optimaal te ondersteunen en in contact te brengen met een ontwikkelingsstimulerende omgeving werd, onder de vleugels van CKG 't Kapoentje, in 2014 'D'n Opvang' opgericht, een kinderdagverblijf voor en door ouders in armoede. Dit laagdrempelig initiatief biedt een antwoord op de grote nood aan occasionele kinderopvang in Oostende. In het kinderdagverblijf worden kansarme ouders opgeleid tot kinderverzorgers, waardoor D'n Opvang jaarlijks voor negen ouders ook opleidings- en tewerkstellingskansen biedt. Het kinderdagverblijf kent achttien flexibel inzetbare plaatsen, wat in de praktijk een opvangmogelijkheid biedt voor ongeveer 30 gezinnen.

Wij zijn eigenlijk gestart vanuit drie vaststellingen: de lange wachtlijsten voor kinderopvang, de huishoudelijke reglementen in de reguliere kinderopvang die niet haalbaar waren voor gezinnen in kansarmoede en de hoge kostprijs door het nieuwe decreet.

(directeur CKG Kapoentje, Oostende)

De ouders die tewerkgesteld worden in D'n Opvang volgen twee dagen per week opleiding aan het Vesalius Instituut in Oostende, en werken drie dagen per week als kinderverzorger in het kinderdagverblijf. De werkuren tellen mee als stage terwijl hun kinderen gratis opgevangen worden. Na het eerste werkingsjaar studeerden tien bij D'n Opvang opgeleide kinderverzorgers af. In totaal werden 76 kinderen opgevangen, en dit zowel van werkende ouders, mensen in opleiding als gezinnen met een leefloon.

Onze directie heeft ervoor gezorgd dat diensten die gebruik van ons kunnen maken, op de hoogte gesteld zijn van ons bestaan.

(coördinator en stagebegeleider D'n Opvang, Oostende)

De samenwerking met het OCMW gebeurt via doorverwijzing, maar ook op organisatorisch en beleidsniveau. OCMW-maatschappelijk werkers verwijzen cliënten door naar D'n Opvang, maar komen soms ook mee met de cliënten. Samen vullen ze in het kinderdagverblijf de intakefiches in voor de kinderen. Eén van de maatschappelijk werkers heeft ook inschrijvingsfiches van D'n Opvang op haar bureau liggen zodat deze ingevuld kunnen worden afgegeven in het kinderdagverblijf.

Ik vul dat samen in met hen, hier op het bureau. In een kinderopvang is het druk, en hier kunnen ze er over nadenken. Ik doe het ook zoveel mogelijk samen, 't is niet dat ik het invul voor hen, zodat ze zien hoe het is om een document in te vullen.

(maatschappelijk werker, OCMW Oostende)

De maatschappelijk werker en de kinderverzorgers werken samen aan een goede begeleiding van de kinderen. Wanneer er zich problemen voordoen, zoeken ze gezamenlijk naar een oplossing. Zo kan er bijvoorbeeld vanuit D'n Opvang aan het OCMW gesignaleerd worden dat het opvangplan onduidelijk is, waarna de maatschappelijk werker contact opneemt met het gezin om te bespreken waarom dit zo is en hoe het gezin duidelijk met het kinderdagverblijf kan communiceren over hun opvangnoden.

Wanneer er gevraagd wordt naar kritische succesfactoren voor samenwerking, wordt de nadruk gelegd op het delen van een **gemeenschappelijke visie**. Bij indiening van het erkenningsdossier werd D'n Opvang gesteund door het OCMW Oostende. De directeur van het CKG geeft aan dat een verschillende visie voor problemen zorgt:

Je kan nog tien netwerkvergaderingen houden, als de visieverschillen te confronterend worden ervaren, loopt het spaak.

(directeur CKG Kapoentje, Oostende)

Ook **persoonlijk engagement** en **flexibiliteit** worden aangehaald als belangrijke voorwaarden om tot een werkzame samenwerking en hulpverlening te komen. Zo is de directeur van het CKG persoonlijk betrokken bij de vergaderingen met de ouders. Het huishoudelijk reglement van de werking werd opgesteld in overleg met de ouders. Er zijn geen vaste breng- of afhaalmomenten en er worden dagelijks vier plaatsen ter beschikking gehouden voor acute vragen. Het initiatief wordt ondersteund door het Kinderarmoedefonds en de provincie West-Vlaanderen.

4.4 Boom: kinderdagverblijf de Troetelboom en OCMW Boom

Kinderopvang de Troetelboom, opgericht in juli 2013, biedt plaats aan vijftig kinderen. De kinderopvang kent een zeer heterogene samenstelling. Dertig procent van de kinderen behoort tot een voorrangsgroep, doorgaans een gezin met een laag inkomen. De coördinator van de Troetelboom combineert een deeltijdse aanstelling in de kinderopvang met een positie als projectmedewerker kinderarmoede bij het OCMW van Boom. Vanuit het lokaal kinderarmoedebeleid ontstond Boempetatl, een ruilwinkel met een aanbod aan opvoedingsondersteuning in de vorm van informatie, activiteiten en ontmoetingsmomenten. Het kinderdagverblijf en de ruilwinkel zijn nauw met elkaar verbonden, met als gemeenschappelijk doel maatschappelijk kwetsbare ouders uit hun isolement te halen.

Specifiek aan het kinderdagverblijf is dat ouders begeleid door het OCMW voorrang krijgen, op voorwaarde dat zij zich werkbereid tonen. Deze werkwillegheid kunnen ze bewijzen aan de hand van sollicitatiebewijzen of aanwezigheidsbriefjes van de Nederlandse les. Aangezien ook sociale activering als een volwaardige springplank naar betaalde arbeid wordt aanzien, kan dit ook een toegangsticket voor een opvangplaatsje zijn. De coördinator wijst op de link tussen kinderopvang en toegang tot de arbeidsmarkt:

Negen van de tien ouders hebben zo werk gevonden. Dat helpt, het feit dat ze niet met een buggy het interimbureau binnenkomen. Dat ze kunnen laten zien van kijk, mijn opvang is in orde. Dat komt gemotiveerd en professioneel over.

(coördinator De Troetelboom)

De Troetelboom bevindt zich naast de gebouwen van het OCMW Boom. Deze fysieke **nabijheid** speelt een belangrijke rol in de contacten en de samenwerking tussen beide organisaties. Ouders worden vlot doorverwezen naar De Troetelboom, de maatschappelijk werker van het OCMW loopt even mee tot aan het kinderdagverblijf. Eens de kinderen in de opvang verblijven, koppelt de coördinator van de kinderopvang terug naar de maatschappelijk werker. De nabijheid en frequente contacten faciliteren regelmatig cliëntoverleg. Dergelijk overleg biedt beide partijen een goed inzicht in de gezinssituatie, de specifieke levensomstandigheden en mogelijke problemen waarmee een gezin te kampen heeft.

Wij hebben niet echt vergaderingen, maar wij spreken elkaar wel via mail, per telefoon en de coördinator loopt hier constant rond. Wij kunnen ook oversteken en daar binnenspringen, als dat nodig is.

(maatschappelijk werker, OCMW Boom)

Toch is er in Boom ook sprake van een **formele en structurele samenwerking**, voornamelijk in de vorm van vastgelegde procedures en regels. Wanneer een ouder in het kader van activering wordt doorverwezen naar de kinderopvang, verloopt de aanmelding volgens een geijkte procedure. De maatschappelijk werker vult een inschrijvingsformulier in en bezorgt dit aan de coördinator van de kinderopvang. Vervolgens heeft een persoonlijk overleg plaats waarbij bijkomende informatie wordt uitgewisseld. Hierna volgt een effectieve afspraak met de cliënt.

Als mevrouw dat alleen kan, dan doet ze dat alleen. Als we zoiets hebben van ja, qua taal loopt het toch niet zo goed, en ze vertrouwt het niet zo goed, dan gaan wij gewoon mee.

(maatschappelijk werker, OCMW Boom)

Doordat er slechts vijftig opvangplaatsen beschikbaar zijn, is enige selectie noodzakelijk. Er wordt afgestemd door de coördinator van het kinderdagverblijf en de maatschappelijk werkers over de verschillende OCMW-cliënten, de voorwaarden gekoppeld aan een opvangplek, en de redenen om al dan niet een opvangplek te voorzien. De coördinator geeft aan dat de maatschappelijk werkers het best op de hoogte zijn van de specifieke situatie van de gezinnen en het uiteindelijke beslissingsrecht hebben.

Ik bekijk dingen anders dan de sociale dienst, dat is zo. Ik kan mij wel ergens bij neerleggen omdat de sociale dienst of maatschappelijk werker rationeel gezien gelijk heeft, terwijl het emotioneel voor mij niet klopt. Maar het zou niet professioneel zijn om mij daarbij niet neer te leggen, dus dan is dat zo.

(coördinator de Troetelboom)

Het belang van **flexibiliteit** komt ook hier sterk naar voor: beide partijen respecteren mekaars rol en deskundigheid en weten zich flexibel op te stellen en aan te passen, rekening houdend met de concrete noden van de cliënt.

Ook wanneer de OCMW-begeleiding bij een gezin problematisch verloopt, telt het oordeel van de coördinator van de kinderopvang mee op teamvergaderingen. Zowel de kinderopvang als de maatschappelijk werkers kunnen op deze manier de cliënten nauwgezet opvolgen. De stem van de ouders wordt echter niet buiten beschouwing gelaten. Problemen worden opgelost in samenspraak met alle partijen. Vanwege de laagdrempeligheid kunnen kleine problemen doorgaans in de kinderopvang zelf worden opgevangen.

Zowel het OCMW als het kinderdagverblijf werken op een cliëntgerichte manier waarbij zowel de noden als de krachten van maatschappelijk kwetsbare gezinnen mee in rekening worden genomen. Deze **gemeenschappelijke visie** wordt beschouwd als onontbeerlijk voor de goede samenwerking. Zowel de maatschappelijk werkers als de medewerkers van het kinderdagverblijf hebben het gevoel dat ze hetzelfde doel voorop stellen. Dit weerspiegelt zich ook in de andere samenwerkingsverbanden van het kinderdagverblijf: kinderopvangcentra in Boom met een gelijkaardige visie en gelijksoortige begeleiding van ouders hebben een nauwer contact met de Troetelboom dan kinderdagverblijven die andere waarden en normen voorop stellen.

4.5 Leuven: kinderdagverblijf De Wurpskes en OCMW Leuven

Kinderdagverblijf De Wurpskes werd opgericht in 1991, heeft dagelijks tien voltijdse opvangplaatsen ter beschikking en richt zich specifiek op maatschappelijk kwetsbare gezinnen die binnen de reguliere kinderopvang uit de boot vallen. Het betreft hier onder meer kinderen van vluchtelingen, jonge alleenstaande moeders en generatiearme gezinnen. Het kinderdagverblijf zet sterk in op de sociale functie van de kinderopvang en is dan ook lid van de stuurgroep en intervisiegroep sociale functie van Kind & Gezin.

Kinderopvang heeft een heel belangrijke preventieve rol te vervullen naar die kinderen bij wie kansarmoede al verschillende generaties verankerd is in hun manier van bestaan. Veel ouders geven aan dat die vroege ondersteuning veel meer kansen biedt aan hun kind, maar ook aan hun ouderschap.

(coördinator De Wurpskes)

Het kinderdagverblijf is door Kind & Gezin erkend als project van onbepaalde duur en zet diverse methodieken, zoals de basisschakelmethodiek (*Baert & Droogmans, 2010*) in bij het werken met de maatschappelijk kwetsbare gezinnen.

De Wurpskes is een deelwerking van Buurtwerk 't Lampeke, een geïntegreerde buurtwerking in Leuven. De Ridderbuurt, waar ze gevestigd zijn, heeft veel sociale woningen wat duurzame trajecten met bewoners mogelijk maakt. Ook het Leuvense OCMW in deze buurt, de afdeling Fonteinstraat, is gericht op de Ridderbuurt. Tussen het kinderdagverblijf en het OCMW bestaat er een systeem van wederzijdse doorverwijzingen. Ook in het geval van problemen of vragen wordt er vlot tussen de beide instanties gecommuniceerd.

Je merkt dat sommige kribbes waar veel kansarmen komen sneller de reflex hebben om zelf eens te bellen als er problemen of vragen zijn. En omgekeerd ook. Zeker als het over de kinderen gaat, is een kinderdagverblijf toch de plek waar een mens er het beste zicht op kan krijgen.

(maatschappelijk werker, OCMW Leuven)

De samenwerking tussen het OCMW en de kinderopvang wordt als een absolute meerwaarde beschouwd. Het gevoel er niet alleen voor te staan en ondersteuning te krijgen in soms zware en complexe gezinssituaties wordt door beide organisaties gewaardeerd.

Je fungeert soms ook als praatpaal [voor de maatschappelijk werker]. Dan zeg ik: ja, dat snap ik, dat is frustrerend, maar we gaan die nog niet loslaten hé, er zitten ook drie kinderen in dat gezin en als we dit loslaten zijn we terug bij af. Ja, soms vervul je ook die rol. En omgekeerd soms ook, dat ik het heel zwaar vind met een bepaald gezin maar dat de maatschappelijk werker dan weer iets positiefs heeft in te brengen.

(coördinator De Wurpskes)

Drie keer per jaar worden er **dialogmomenten** georganiseerd tussen het kinderdagverblijf, de buurtwerking, cliënten van het buurthuis en het OCMW. Deze dialoog dient om samen na te denken over een bepaald thema, zoals huisbezoeken of drempels in de toeleiding naar het OCMW. Het onderliggende idee is om samen tot meer overeen- en afstemming te komen.

Op zo'n dialoogmoment kunnen mensen en maatschappelijk werkers hun inbreng doen. Hoe kunnen we korter bij elkaar komen? En eigenlijk ook, die werking van een OCMW, waarom is dat nog steeds een drempel? Wat vinden mensen goed, wat vinden ze nog moeilijk? En op welke manier kunnen we elkaar daarin vinden?

(coördinator De Wurpskes)

De samenwerking tussen het OCMW van Leuven en kinderdagverblijf De Wurpskes is gebaseerd op een **geschiedenis van samenwerking** en **persoonlijk contact**.

Er is bijna een vaste pool van maatschappelijk werkers die gezinnen doorverwijst naar hier. Dat zijn de maatschappelijk werkers waarmee ik al lang samenwerk, die dit ook goed kennen, die hier al geweest zijn en die van daaruit zien: ja, dat is iets waar die gezinnen baat bij zouden kunnen hebben.

(coördinator De Wurpskes)

De sociale professionals zijn reeds tientallen jaren actief binnen hetzelfde werkveld en hebben elkaar door de jaren heen beter leren kennen. Daarin schuilt echter ook het gevaar van een individueel bepaalde samenwerking.

Dat is een stuk zo gegroeid. En als je ooit zo gewerkt hebt, dan wil je graag zo verder werken. En dan doe je dat ook, in de mate waarin het kan. Maar ik weet ook niet op welke manier mijn jongere collega's dat doen, want zij hebben niet de ervaring van het al gehad te hebben.

(maatschappelijk werker)

Hoewel er, buiten de OCMW-dialogomomenten, geen structureel overleg is tussen het kinderdagverblijf en het OCMW, tracht men de samenwerking te continueren en te verankeren. De coördinator van het kinderdagverblijf kent de teamverantwoordelijke van het sociaal centrum in de buurt en stelt een goed contact tussen beide organisaties prioritair. Ook bij onverwachte problemen weet men voldoende **flexibiliteit** en **engagement** aan de dag te leggen om het samenwerkingsverband te ondersteunen:

Gisteren was ik met iemand bij het OCMW en die moeder zei opeens dat ze nog nooit kindergeld had gehad. Nu, die maatschappelijk werker had heel veel werk, dus heb ik gezegd van: kijk, ik ga eens bellen met het kinderbijslagfonds, en als dat niet in orde komt en er moeten toch voorschotten aangevraagd worden, dan laat ik u iets weten per mail. Het is belangrijk dat je zo het werk wat verdeelt. Dan merk je, als je dan eens terugbelt, dat de andere partij al toeschietelijker is. Je ontmoet elkaar altijd een beetje in het midden.

(coördinator De Wurpskes)

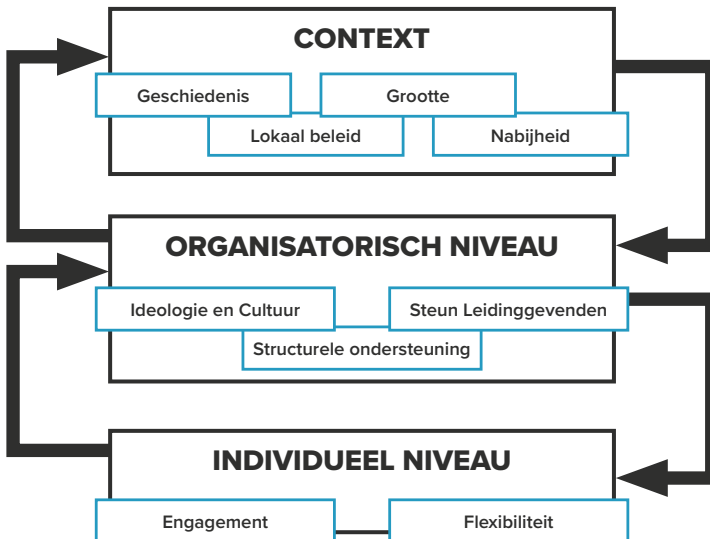
Deel 5: Aanbevelingen voor een geslaagde samenwerking

Op basis van dit onderzoek en het door ons ontwikkelde geïntegreerde analysekader kunnen we een reeks aanbevelingen formuleren met het oog op een structurele verbetering van de samenwerking in de sociale sector in het algemeen, en tussen OCMW's en kinderopvangcentra in het bijzonder.

5.1 Werkzame samenwerking vertrekkend vanuit het analysekader

Uit ons verkennend onderzoek en de daaropvolgende literatuurstudie bleek dat er, op vlak van samenwerking, faciliterende factoren op drie niveaus kunnen worden onderscheiden: in de context, op het organisatorische niveau waarbinnen het beleid en de structurele procedures passen, en op het individuele niveau waar de sociale professional zijn eigen accenten legt. We selecteerden de inspirerende praktijken op basis van het goed scoren op minstens één factor op één niveau. Uit de analyse bleek echter dat de sterkte van de bestaande samenwerking meestal niet te situeren is op één niveau, maar te wijten is aan een samenspel van factoren op meerdere niveaus.

De faciliterende factoren op de verschillende niveaus zijn van elkaar te onderscheiden, maar hangen ook nauw samen. Ze kunnen mekaar versterken, maar ook verzwakken. Een geëngageerde werknemer die wordt ondersteund door de organisatie en binnen een gunstige context handelt, heeft meer mogelijkheden voor het uitbouwen van een succesvolle samenwerking dan een werknemer die hiertoe niet de tijd, kansen of middelen krijgt. Samenwerking tussen verschillende sectoren en dienstverleners is niet alleen een kwestie van de juiste personen op de juiste plaats, maar ook en bovenal een kwestie van organisatorische en beleidsmatig aange-stuurde samenwerking.

Aan dit **constructieve samenspel van mekaar versterkende factoren op verschillende niveaus** ontbreekt het veelal in de praktijk. Het lijdt geen twijfel dat er binnen de sociale sector heel wat gemotiveerde en geëngageerde mensen aan het werk zijn met een resolute inzet voor gezinnen in armoede. Dit zijn niet alleen de maatschappelijk werkers van OCMW's die de gepaste begeleiding willen voorzien, maar ook de medewerkers van de kinderdagverblijven die zich dag na dag inzetten om een kwaliteitsvolle opvang en een warme ontmoetingsplek te creëren voor kwetsbare jonge kinderen. Ondanks het belang van duurzame samenwerking tussen de verschillende spelers in het veld stranden heel wat samenwerkingsinitiatieven nog voor ze goed en wel op poten staan. Een duurzame en structurele samenwerking raakt niet of moeilijk ingebed vanwege een gebrek aan ondersteuning door de eigen organisatie of het lokale beleid. De hieronder geformuleerde aanbevelingen vertrekken dan ook vanuit de overtuiging dat succesvolle samenwerking een draagvlak op de drie niveaus behoeft. Dit vereist een aanzienlijke dosis inzet en engagement vanuit het (*lokale, regionale of federale*) beleid, de organisatie en de individuele professional.

Het individuele niveau

In een aantal van de belichte inspirerende praktijken vertrok het oorspronkelijke samenwerkingsverband veelal vanuit een individueel niveau: de samenwerking resulteerde vanuit een persoonlijk initiatief van een geëngageerde maatschappelijk werker of coördinator van een kinderdagverblijf. Soms vond de samenwerking haar oorsprong op een hoger hiërarchisch niveau. In alle beschreven praktijken troffen we professionals aan die, **vanuit een persoonlijke betrokkenheid**, de strijd tegen (*kinder*)armoede wens(t)en aan te gaan via het opzetten van een duurzaam samenwerkingsinitiatief. Deze professionals kenmerken zich door een aanzienlijke dosis **flexibiliteit** vereist om compromissen te sluiten en logge procedures werkbaar te maken (*Bronstein, 2003*). Echter: hoe groot het individuele engagement en initiatief ook, zonder structurele ondersteuning van de hogere niveaus blijft duurzame samenwerking veelal een dode letter.

Het organisatorische niveau

De invoering van het Vlaams decreet Kinderopvang van Baby's en Peuters geeft aanleiding tot concrete wijzigingen op het organisatorische niveau. Zo maakt onder meer de invoering van Lokale Loketten Kinderopvang een **structurele ondersteuning** van samenwerking mogelijk via de uitwerking in procedures en via informatie-uitwisseling. In Antwerpen zet het lokaal loket sterk in op bekendmaking bij de diverse sociale huizen. Ook in Gent en Boom wordt samenwerking structureel ondersteund via de opmaak van duidelijke procedures en vaste onderlinge afspraken.

Ook een **gedeelde visie en cultuur** vormen een kritische succesfactor op organisatorisch niveau. Als partner-organisaties en professionals er dezelfde visie en waarden inzake armoede, kinderopvang en kwetsbare gezinnen op nahouden, verloopt de samenwerking vlotter en meer vanzelfsprekend (*Raeymaeckers, 2014*). In Heusden, Gent en Boom werd de gezamenlijke strijd tegen kinderarmoede onderdeel van de cultuur en visie van de betrokken organisaties.

Het belang van de **steun van leidinggevenden** is onmiskenbaar. Stelt een leidinggevende de nodige tijd en middelen beschikbaar, dan krijgt een professional de ruimte om samenwerkingsverbanden uit te werken en in stand te houden. Dit konden we vaststellen in de praktijken in Gent, Leuven, Heusden en Oostende, waar samenwerkingsverbanden actief ondersteund worden door de leidinggevenden van de verschillende organisaties.

De context

Op contextueel niveau vonden we dat **nabijheid** een belangrijke voorwaarde is voor een succesvolle samenwerking. Zowel bij de Troetelboom (*in Boom*) als de Wurpskes (*in Leuven*) wordt deze nabijheid concreet door de organisatie van de kinderopvang in de directe omgeving van het OCMW. In Leuven wordt buurtgericht gewerkt in een kwetsbare wijk waardoor zowel de kinderopvang als het OCMW een belangrijke plaats innemen in de lokale gemeenschap. Bevinden beide organisaties zich in mekaars buurt, dan worden informele contacten en informatie-uitwisseling mogelijk wat een duurzame succesvolle samenwerking ten goede komt. Organisaties die diensten aanbieden aan de lokale gemeenschap hebben er dus alle baat bij dit soort nabijheid na te streven.

Een tweede belangrijke contextuele facilitator is de **geschiedenis** van samenwerking. Dit vonden we onder meer in Gent, waar de OCMW-voorzitter en voormalig schep en van Onderwijs en Opvoeding zich bij aanvang van zijn mandaat inzette voor de uitbouw van kwaliteitsvolle en betaalbare kinderopvang. Dit soort engagement zet zich verder in het huidige beleid waarbij randvoorwaarden zoals structurele inbedding en vanzelfsprekendheid van samenwerking gecontinueerd worden. Ook in de casussen van Heusden en Leuven is er sprake van een gezamenlijke

geschiedenis: samenwerking wordt in Heusden vanzelfsprekend bevonden, terwijl er in Leuven sprake is van een bezorgdheid over het voortbestaan van deze eerder informele samenwerkingsverbanden. Het is duidelijk dat inzetten op samenwerking loont, met hierbij de kanttekening dat de andere kritische succesfactoren noodzakelijk blijven om de samenwerking in stand te houden.

Ook de **grootte** van een organisatie of stad kan onderlinge samenwerking gunstig of ongunstig beïnvloeden. In een kleinere stad of organisatie, zoals Heusden, is het gemakkelijker om zonder veel omwegen het juiste aanspreekpunt te vinden voor een bepaalde vraag. In een grote stad of organisatie kan men zijn weg verliezen in het grote aanbod, of raakt de vraag ondergesneeuwd in een onoverzichtelijk kluwen van diensten, afdelingen en professionals. Ook in een dergelijke context is het van belang om samenwerking op verschillende niveaus uit te bouwen. Op het stedelijk niveau kan de lijn voor concrete samenwerkingsverbanden gelegd worden op wijk- of buurtniveau. Persoonlijk contact tussen professionals zorgt ook in grote organisaties en steden voor samenwerkingsverbanden die gemakkelijker opgezet en onderhouden worden. De stad Gent heeft hier proactief op ingezet door alle kinderdagverblijven met een plussubsidie te contacteren en in contact te brengen met het juiste aanspreekpunt binnen het sociale huis in de buurt.

Bij de kritische succesfactor beleid onderscheiden we lokaal en regionaal **beleid**. We stelden vast dat een lokaal beleid ondersteunend kan werken voor een vlotte samenwerking tussen diensten. Betrokkenheid vanuit de lokale overheid is een belangrijke randvoorwaarde om structurele en duurzame samenwerkingsinitiatieven te doen slagen (*Vandevoort & Libin, 2016*). Het beleid kan ook een duidelijke en overzichtelijke taakverdeling stimuleren, zoals het geval is in Brussel. In deze grootstad zijn de medewerkers van de kinderdagverblijven verantwoordelijk voor het toekennen van een gunstig kinderopvangtarief waardoor zij over meer speelruimte en verantwoordelijkheid beschikken. De handelingsonzekerheid van de medewerkers wordt opgevangen door een berekeningsmodule, ontwikkeld door de vzw Samenwerken aan Kinderopvang Brussel. Het belang van een regionaal beleid zien we terug bij de invoering van het Vlaams decreet Kinderopvang van Baby's en Peuters. Het hoger minimumtarief en het systeem 'bestellen is betalen' zetten de realisatie van de sociale functie van de kinderopvang onder druk, zoals aangegeven door de kinderdagverblijven bevraagd in dit onderzoek.

5.2 Concrete handvatten en tips

Uit zowel de interviews met ouders, maatschappelijk werkers van het OCMW en coördinatoren van de kinderopvang, als uit de analyse van de inspirerende praktijken van samenwerking, konden we een aantal praktische tips destilleren die we u, als lezer en sociale professional of beleidsverantwoordelijke, graag meegeven.

1 Gluur eens bij je buur... en maak contact

Maatschappelijk werkers van OCMW's en medewerkers van kinderdagverblijven, werkzaam in dezelfde buurt, blijken elkaar vaak niet of nauwelijks te kennen. Een 'samen'werking verloopt veelal op basis van vage – en soms ook foutieve – noties van mekaars verantwoordelijkheden en mogelijkheden. Maatschappelijk werkers zijn niet altijd op de hoogte van de concrete werking van een kinderdagverblijf of van de specificiteit van occasionele kinderopvang. Voor medewerkers van kinderopvangcentra is het vaak niet duidelijk tot welk werkingsgebied van het OCMW zij behoren en bij wie zij terecht kunnen met vragen of bezorgdheden over bv. de betaalbaarheid van kinderopvang voor de ouders. Een persoonlijk contact, je even gaan voorstellen op de andere dienst, of een bezoekje brengen op een opendeurdag. Het zijn kleine inspanningen die een wereld van verschil kunnen maken. De onbekende stem aan de lijn en de afzender van het mailbericht krijgen een gezicht. Een gezicht dat ertoe leidt dat samenwerking kansen krijgt en dat gezamenlijk en constructief gewerkt kan worden aan wat alleen slechts moeilijk realiseerbaar is.

2 Kennisdeling via gerichte info-verstrekking en georganiseerde ontmoeting

Een belangrijke rol in het faciliteren van interdisciplinair contact is weggelegd voor de dienstverantwoordelijken en/of het (*lokale*) beleid. Dit kan gebeuren via gerichte informatie-uitwisseling, de organisatie van infosessies met ruimte voor interprofessionele ontmoeting, maar ook via de organisatie van regelmatig overleg. Dergelijk overleg maakt werkzame afspraken mogelijk, evenals de uitwerking van gezamenlijke acties en projecten. Zo bieden de lokale netwerken 'kinderarmoede' bijvoorbeeld verschillende steden en gemeenten de ruimte om een gezamenlijke visie in de strijd tegen kinderarmoede te ontwikkelen.

3**Zet in op de bereikbaarheid voor kwetsbare ouders**

Actief inzetten op kinderopvang die toegankelijk is voor alle lagen van de bevolking komt zowel de gebruiker, de aanbieder als de doorverwijzer ten goede. Samen met het OCMW, het stedelijk of gemeentelijk lokaal beleid en de kinderdagverblijven kan gewerkt worden aan het creëren van een groter aanbod aan occasionele en flexibele opvangplaatsen. Net deze opvangplaatsen bieden kwetsbare ouders en hun kinderen mogelijkheden tot integratie. Ze maken immers het volgen van Nederlandse les mogelijk, evenals een flexibele toeleiding naar een (sociale) tewerkstelling. Een OKiDO (occasionele kinderopvang) verbonden aan een OCMW-werking biedt daarvoor weliswaar meer opportuniteiten, maar ook het realiseren van een sociale mix in de kinderopvangcentra, via subsidies aan reguliere opvangcentra voor de creatie van extra plaatsen occasioneel verblijf, zijn zinvolle initiatieven.

Dit vraagt echter ook zorg voor de betaalbaarheid van de kinderopvang op een niet-stigmatiserende manier. De automatische toekenning van het laagste tarief voor personen met een leefloon kan helpen om de (*financiële*) drempel naar kinderopvang zo laag mogelijk te houden voor gezinnen in armoede. De realisatie van die automatische toekenning verdient een prioritaire aanpak. Zolang die automatische toekenning geen realiteit is, is het van groot belang dat de aanvraagprocedures voor tariefvermindering vlot kunnen doorlopen worden. De doorverwijzing naar het OCMW wordt vaak als 'te' stigmatiserend ervaren en doet ouders afhaken. Ook hier is een vlotte samenwerking tussen maatschappelijk werkers en de coördinatoren van de kinderopvang, ondersteund door een faciliterend beleid, essentieel om de rechten van ouders en kinderen te garanderen.

4**Koester de sociale functie van het kinderdagverblijf**

De sociale functie van de kinderopvang houdt in dat de toegankelijkheid van kinderopvang zo breed als mogelijk gerealiseerd wordt, ook voor kansengroepen in de maatschappij. Een inclusieve kinderopvang gaat uitsluiting tegen en bevordert integratie voor kinderen en ouders in armoede. De sociale functie van de kinderopvang staat momenteel onder druk: werkende gezinnen krijgen voorrang, het minimumtarief gaat omhoog en het plaatsgebrek wordt nijpender. Een kinderopvang die haar sociale functie ter harte neemt, voert een sterk toegankelijkheidsbeleid en een actief participatiebeleid. Ze is uitnodigend voor ouders in armoede en zorgt ervoor dat jonge kinderen in armoede de overstap naar de kleuterschool gemakkelijker kunnen maken. Hierbij wordt een partnerschap uitgebouwd met de ouders, op basis van gelijkwaardigheid en wederkerigheid, om samen een warme

ontmoetingsplek op te bouwen. Het koesteren van de sociale functie van de kinderopvang vraagt ook inzet op het beleidsniveau, via een blijvende aandacht voor het bevorderen van de toegang tot sociale dienstverlening. Dit kan worden gerealiseerd door het informeren van lokale actoren en gebruikers, of door het structureel en langdurig inzetten op de uitbouw van een toegankelijk en betrouwbaar kinderopvangnetwerk.

5

Competente kinderverzorgsters met een visie op armoede

Om haar sociale functie te kunnen waarmaken, is het belangrijk dat kindbegeleiders in kinderopvangcentra ook vertrouwd zijn met 'de consequenties van een leven in armoede', dat ze oog en begrip hebben voor de overlevingsstrijd en stress van kwetsbare ouders en hun zorg voor de kinderen, dat ze in staat zijn aan te voelen welke ondersteuning ouders behoeven en deze ondersteuning op een niet-bedreigende manier weten aan te bieden. Het zijn stuk voor stuk noodzakelijke, maar weinig evidente competenties. Vorming over armoede en diversiteit, evenals ondersteuning dienaangaande op de werkvloer lijken daarbij essentieel. Ook hier kan een samenwerking met het OCMW heilzaam zijn en leiden tot een gezamenlijke visieontwikkeling rond armoede(bestrijding), krachtgericht werken met ouders en kinderen in armoede, of het ondersteunen van integratiekansen.

6

Maatschappelijk werker als stimulator, betrokken opvolger en bemiddelaar

Het toeleiden van maatschappelijk kwetsbare gezinnen naar de kinderopvang beperkt zich niet tot een doorverwijzing. Vaak begint het proces reeds lang voordien, via bewustmaking van het gezin van het belang van kinderopvang voor de ontwikkeling van hun kinderen. Stap voor stap wordt het vertrouwen opgebouwd, waarbij de maatschappelijk werker de ouders stimuleert om de stap te zetten naar de kinderopvang. Maar ook dan is de taak van de maatschappelijk werker nog niet volbracht. Regelmatig informeren naar het welbevinden van de kinderen in de opvang en hoe het de ouder vergaat in deze nieuwe opvoedingfase, wordt door ouders erg op prijs gesteld. Een betrokken maatschappelijk werker creëert een sfeer van vertrouwen, waardoor hij/zij bij eventuele problemen ook kan optreden als vertrouwd bemiddelaar, ook beschikbaar voor de kindbegeleiders.

7**Duidelijke taakverdeling en een vlotte administratieve medewerking**

De gesprekken met de maatschappelijk werkers en coördinatoren van kinderdagverblijven onthulden een aanzienlijke dosis wederzijdse onduidelijkheid rond ieders takenpakket en verantwoordelijkheden. Dit leidt tot spanningen en onbegrip die (ontkiemende) samenwerkingsverbanden onnodig belasten. Afstemming inzake taakverdeling en de afhandeling van administratieve procedures, kan dit helpen voorkomen. Een heldere aanmeldingsprocedure waarbij de maatschappelijk werker inschrijvingsformulieren samen met de cliënt invult, of een vlotte tariefberekening bij een eerste aanmelding blijken werkzame praktijken van samenwerking.

8**Clïëntoverleg in samenspraak met de cliënt**

Wanneer meerdere hulpverleners met één bepaalde cliënt of gezin aan de slag gaan, is het soms nuttig om samen afspraken te maken en wederzijds af te stemmen. Lokaal cliëntoverleg is een methodiek, ontwikkeld door Hiva en breed uitgerold in Limburgse gemeenten (*Engelen, 2004*), waarbij de cliënt met de betrokken hulpverleners samenkomt om afspraken te maken over de doelen die de cliënt wil bereiken en de ondersteuning die hij daarvoor nodig heeft. Zeker voor kwetsbare gezinnen, geconfronteerd met een multi-dimensionale problematiek, kan het verhelderend zijn om met iedereen rond de tafel te zitten. Dit dient echter steeds in samenspraak met het gezin in kwestie te gebeuren. Het gezin geeft aan wat er op de agenda komt. Eigen aan de methodiek is de inzet van een neutrale coördinator en de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon die het gezin in kwestie ondersteunt. In het geval van de samenwerking tussen maatschappelijk werkers en kinderdagverblijven, kan gewerkt worden rond een duidelijk opvangplan, gericht op specifieke, geëxpliciteerde integratiedoelen waar men samen voor gaat.

9**Het belang van structureel overleg**

De methodiek van lokaal cliëntoverleg zorgt voor een gestructureerd en participatief overleg op individueel cliëntniveau. De inzet en het engagement van de sociale professional is daarbij onontbeerlijk om samenwerking te doen slagen. Maar een structurele samenwerking heeft meer nodig. Om vrijblijvendheid en het occasionele tegen te gaan, is er nood aan vastgelegde procedures, afspraken en regelmatig overleg. Het is belangrijk dat dit interprofessioneel overleg ondersteund wordt door de leidinggevenden, en dat jonge, professionele krachten, via rolmodellen op de werkvloer, worden meegenomen in het samenwerkingsverhaal, om de duurzaamheid ervan te kunnen garanderen. Samenwerking mag niet louter gelinkt blijven aan inspirerende en enthousiasmerende figuren. Het is belangrijk dat samenwerkingsverbanden vastgelegd worden in procedures en regels die door elke maatschappelijk werker en elk kinderdagverblijf gekend zijn én opgevolgd worden. Enkel op deze manier kan samenwerking het individuele niveau overstijgen.

10**Hang ons schema op het prikbord**

Als allerlaatste: Ga zeker aan de slag met dit geïntegreerd samenwerkingsmodel. Het is eenvoudig en brengt het samenspel tussen kritische succesfactoren in beeld. Vertrekkend vanuit een persoonlijk engagement en een flexibele opstelling kunnen sociale professionals elkaar leren kennen en contact maken om, in het belang van ouder en kind, te komen tot werkbare afspraken. Ondersteund door leidinggevenden kunnen er middelen en ruimte ter beschikking gesteld worden voor gezamenlijke vormingsmomenten, cliëntoverleg en structureel overleg waardoor een gedeelde visie kan ontwikkeld worden. Het samen kunnen (*en mogen*) zoeken naar hoe de integratiekansen van gezinnen in kwetsbare posities te verhogen, wordt dan de inzet van de samenwerking. Nabijheid, werken op wijkniveau ondersteund door een lokaal beleid, evenals samen 'een geschiedenis van evidente samenwerking' schrijven, bieden kansen tot verankering en verduurzaming van een samenwerking die loont. Er is nog veel werk aan de winkel, maar laten we ook daar samen werk van maken!

Referenties

- Baert, H. & Droogmans, A. (2010). *Bind-Kracht door basisschakelmethode: een opstap in armoedebestrijding*. Leuven: LannooCampus.
- Bokova, I. (2010). *Opening session of the UNESCO World Conference on ECCE*. Paper presented at the ECCE Global Challenge: Setting the Stage, Moskou.
- Bottu, G. & Marynissen, R. (2013). *Kinderen in armoede, lokale verschillen*. Provincie Antwerpen – dienst Welzijn en Gezondheid.
- Bronstein, L.R. (2003). *A model for interdisciplinary collaboration*. *Social Work*, 48(3), 297-306.
- Depauw, J. & Driessens, K. (2014). *Bind-Kracht in OCMW's*. Een kader voor organisatorisch empowerment. Leuven: LannooCampus.
- Driessens, K. (2003). *Armoede en hulpverlening: omgaan met isolement en afhankelijkheid*. Gent: Academia Press.
- Engelen, M. (red.) (2004). *Met de cliënt rond de tafel*. Draaiboek lokaal cliëntoverleg voor coördinatoren, spilfiguren, hulpverleners en beleidsmakers. Hasselt: Provincie Limburg, Directie Welzijn.
- Felfe, C. & Lalife, R. (2011). *How Does Early Childcare Affect Child Development? Learning from the Children of German Unification*. CESifo Area Conference on Economics of Education: Center for Economics Studies.
- Ghysels, J. & Van Lancker, W. (2009). *Het Matteüseffect onder de loep: over het ongelijke gebruik van kinderopvang in Vlaanderen*, CSB-Bericht – UAntwerpen.
- Kind & Gezin (2015a). *Het kind in Vlaanderen*. Brussel.
- Kind & Gezin (2015b). *Gemeentelijke kindrapporten*. Brussel.
- Mattessich, P.W., Murray-Close, M. & Ronsey, B.R. (2001). *Collaboration: What Makes It Work? 2nd Edition: A Review of Research Literature on Factors Influencing Successful Collaboration*. Saint Paul, MN: Amherst H. Wilder Foundation.
- Merton, R. K. (1968). *The Matthew effect in science. The reward and communication systems of science are considered*. *Science*, 159(3810), 56-63.
- Raeymaeckers, P. & Dierckx, D. (2014). *How can we study the integration of networks among human service organisations? Some lessons from organizational sociology*. *European Journal of Social Work*, 15(4), 484-502.
- Sylva, K., Melhuish, E. C., Sammons, P., Siraj-Blatchford, J. & Taggart, B. (2004). *The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) Project*. Effective Pre-School Education. Londen: DfES/Institution of Education, University of London.
- Thirion, J., Dewil, N. & Geuens, N. (2013). *Ouders uit kansarme milieus aan het woord over zorg en onderwijs voor jonge kinderen*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Van Lancker, W. (2013). *Putting the child-centred investment strategy to the test: evidence for the EU27*. *European Journal of Social Security*, 15(1), 4-27.
- Van Regenmortel, T. (2009). *Empowerment en maatschappelijk kwetsbaarheid*. *Welwijs*, 20(3), 9-13.
- Vande Gaer, E., Gijssels, C., Hedeboew, G. (2013). *Het gebruik van opvang voor kinderen jonger dan 3 jaar in het Vlaamse Gewest*, Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Vandevoort, L. & Libin, L. (2016). *De sociale functie van kinderopvang*, Cahier reeks Kinderopvang, Brussel: VVSG – Politeia.
- Vandenbroeck, M. (2009). *In verzekerde bewaring. Honderdvijftig jaar kinderen, ouders en kinderopvang*. Tweede volledige bijgewerkte druk. Amsterdam: SWP.
- Vandenbroeck, M. (2013). *Ongelijkheid begint in de wieg. Society Case over 'Early Childhood Education and Care' (ECEC)*, VLAS-Studies 5, Antwerpen: Vlaams Armoedesteunpunt.
- Vandenbroeck, M., D'Hoore, K. & Van Nuffel, K. (2003). *Onderzoek naar inclusie/exclusie in de Brusselse kinderdagverblijven*. Gent: VBJVK – Universiteit Gent.
- Vandenbroeck, M., De Visscher, S., Van Nuffel, K. & Ferla, J. (2008). *Mothers' search for infant child care: the dynamic relationship between availability and desirability in a continental European welfare state*. *Early Childhood Research Quarterly*, 23(2), 245-258.
- Vranken, J., De Boyser, K., Geldof, D. & Van Menxel, G. (red.) (2002). *Armoede en Sociale Uitsluiting*. Jaarboek 2002. Acco: Leuven/Leusden.

Expertisecentrum Krachtgericht Sociaal Werk

Karel de Grote Hogeschool

Brusselstraat 45

2018 Antwerpen

+32 3 613 13 13

www.kdg.be/krachtgericht-sociaal-werk

 Expertisecentrum Krachtgericht Sociaal Werk - KdG

ISBN 978-94-9157-105-3

